

Vývin

BINDERY PREP

Could you kindly provide a more substantial container for this publication than this envelope?

Thanks

Slavic JP 3-21-75

V PRAZE

Tiskem a nákladem Dra. Ed. Grégra

1867.

IC Uspekhi stroitel'stva kommunizma v SSSR.
336 Moskva.
.U87

v.?.2-1974.

Mill 3-?

Vývin

idey vzájemnosti

u národův slovanských.

Sepsal

Josef Perwolf.

V PRAZE.

Tiskem a nákladem Dra. Ed. Grégra.

1867.

Jan Hejret

Vývin

idey vzájemnosti

u národův slovanských.

Sepsal

Josef Perwolf.

V PRAZE.

Tiskem a nákladem Dra. Ed. Grégra.

1867.

„Dlouhá zajisté doba uplynula, kdež s rozličným štěstím Němci bojovali o slávu i veliké a obšírné panství, Slované pak o svobodu a nejtužší otroctví." Tak napsal německý letopisec Vidukind X. století, vypravuje o zuřivých bojích Slovanův baltických s Němci.

Kdož, čta tato slova německého mnicha onoho, bezděky nezpomněl by si i nynějších poměrův plemene slovanského? Vyjma poněkud Rusko, všude skoro zápasí posud národové slovanští více méně s vrahy, zuřivě na ně dotírajícími, zápasí pak ne o jakousi přednost a moc, nýbrž hájí teprve své existence; hrozíť této existenci skoro všude vrahové, o ni je všemožnými prostředky, násilnými i lstivými, zbaviti usilujíce. Pohleďme na všechny strany obšírného území slovanského; mimo Rusko skoro všude jeví se nám „boj o existenci", skoro všude točí se zápas o osudné „býti nebo nebýti." Jakýž to tuhý boj vedeme, my Čechové a Moravané, jen za naší paměti, jen od dob našeho vzkříšení, s živlem německým, na vlastní domácí půdě? Boj Polákův s Němci točí se také hlavně o existenci, o rozřešení otázky: kdož má panovati v Povislí, živel německý nebo polský? Nejsmutnější pak obraz podává nám Slovanstvo v Podunají: zápasíť tu s pánovitým živlem čudskotureckým, mezi ním se zahnízdivším, s krutostí neobyčejnou; Slovákům a Ru-

sínům upírají Maďaři skoro všech práv národních i politických, Srbům a Charvátům by podobně rádi učinili, a kde mohou, také činí; Bulhaři a Srbové, pokud jsou ještě v porobě, nepožívají dokonce ani práv čistě lidských; jsouť šlapáni surovými přívrženci Mohamedovými a ovšem, co giaurové, staveni na jeden stupeň s dobytkem; i Jihoslované dále na západě ležící, Dalmatinci a Slovenci, vězí více méně v tuhém podruží živlu vlaského i německého. V jediném samostatném státě slovanském, v Rusku, jak dávno tomu, co národní vědomí mocněji se probudilo? jak dávno tomu, co umlkly úštipky a úšklebky nad národností ruskou, vycházející od Rusův samých, t. j. od jisté strany ruské? Ba posud není moc živlu německého v Rusích dokonce zlomena, ačkoli již valně seslabena; posud neposkytuje národnosť ruská takového obrazu, jaký vidíme u národův francouzského, vlaského, španělského, německého nebo anglického; u všech těchto směšno by bylo mluviti a pátrati po jakési straně nenárodní, po jakémsi snažení jejím o nadvládu nad domácím národem; v Rusích však jest podnes taková strana. Kdež možno tudíž viděti posud jakýs utěšený stav národnosti slovanské, podobný stavu u jiných národův kulturních? Mračný tento obraz ještě více zakalen jest zápasem uvnitř plemene slovanského samého vedeným s hroznou urputností skrze dlouhé věky, — míníme tu boj mezi Poláky a Rusy, posud nevyrovnaný, — zakalen jest i jinými, z větší části ovšem malichernými spory mezi menšími větvemi slovanskými. „Rozmnožil jsi, Pane, tento národ, nezveličil jsi však jeho veselí!“

I.

Dějiny národův slovanských jsou, ať tak díme, více méně řadou rozmanitých utrpení, a co Palacký řekl o národě českém platí vší měrou pro veškeré plémě slovanské: byloť Slovanu posud souzeno, býti v historii hlavně mučenníkem. Kulturní historie národův slovanských neposkýtá taktéž obrazu utěšeného, aspoň ne takového, jenž by rovnati se mohl s historií německou, francouzskou, vlaskou nebo anglickou. Při vší úctě k zvláštní dávné vzdělanosti slovanské nemůžeme předce, chceme-li souditi chladně a bez předpojatosti, upříti, že tato nebyla spůsobilá, aby vydržela nával kultury západoevropské, romanské. Vnikalať kultura ta, zvláště prostřednictvím Němcův, vší silou nejprvé mezi bližší kmeny slovanské, a razila si pak dráhu i dále na východ, mezi národ ruský, ovšem všude dle potřeby se měníc a zvláštním poměrům přispůsobujíc. Jediný mocný a skutečně skvělý úkaz, a to původní, dějin slovanských zjevil se v národě slovanském nejdále na západ posunutém, u Čechův: husitství zajisté činí epochu v dějinách světových vůbec, jsouc prvním pokusem emancipace ducha lidského z pout uznávané autority, z pout slepé poslušnosti, jsouc předchůdcem mnohých ideí, teprvé za našich dob mocněji dráhu si razících: volnost smýšlení politického i náboženského, rovnost

a bratrství všech bez rozdílu stavu, mohutné uvědomění národní a z toho prýštící se snaha osvoboditi se z nadvlády živlu cizího — hle, toť základní myšlénky i dávného husitství i snažení XIX. století! Bohužel, že při rozdrobení Slovanstva za dob husitství na četné větve, všelijak se různící, nové myšlénky nemohly vydatněji se vyvinouti, a za příčinou rozmanitých okolností zůstaly obmezeny na skrovný objem; nicméně doprosta zaniknouti již nemohly. — Ba, rozdrobení to plemene slovanského, na četné větve druhdy dosti malé i nepatrné, — toť veliké neštěstí a hlavní příčina tolikerých pohrom Slovany zastihších.

Slované jeví se nám, na samém počátku šera historického, co národ veliký, co národ jeden, ač na četné větve rozdělený; přebývali v rozsáhlých zemích severovýchodní Evropy, a možná, že i zasahovali dále na jih do vlastí podunajských až k moři Jaderskému. Nějaký čas po Kristu pozorujeme v národě tom čilejší ruch; počínáť se tlačiti vždy silněji na západ i na jih. Z rovin povislanských a zemí tatranských vystupují četné čeledi slovanské na západ, a zalidňují během několika století celé Polabí, pokud nebylo ještě slovanské (VI. století po Kristu). Tak zalidnili své vlasti Čechové a Moravané, nad nimi na severu Srbové (Lužičtí), mocní Veleti čili Lutici, a na nejzazším severozápadě v nynějším Meklenburku a Holšteinu Bodrici; ale ani Labe, Sála i Šumava nezadržely proudu slovanského. Jevíť se osadníci slovanští i dále na západě uprostřed obyvatelstva německého, po Mohaně až k Veseře, neúrodnou půdu vzdělávajíce. Zároveň vystupují Slované z (potomních) zemí ruských do Podunají, a usazují se v zemích císařství Byzantinského

dílem co noví příchozí, dílem rozmnožujíce dávný v těch krajinách živel slovanský: a v VII. století po Kristu prostírá se od staré Helvetie, od zemí alpských skrze celé Podunají až k moři Černému, a na jih až do samé Morey rozsáhlé Jihoslovanstvo: Slovenci, Charváti, Srbové, a četní kmenové slovanští později Bulhary nazvaní, tu bytujíce co kompaktná massa, tu co hojní osadníci uprostřed živlu řeckého a škipetárského.

Nebylo však dopřáno všem četným těmto kmenům slovanským, aby položili trvalý základ k dalšímu životu a zdárnému vývoji: jen některým podařilo se utvořiti státy, povznésti se tak na obvyklé potud primitivné živobytí jednotlivých rodův a plemen, od sebe úplně neodvislých. Zaražením těchto státův konečně utvrdilo se rozdrobení jednotlivých kmenův slovanských, a vyvinovalo se pak čím dále tím více z příčin nejrozmanitějších. Státy, t. j. komplexy několika kmenův s mocí ústřední, ať již jakoukoli, utvořeny na delší dobu v západním Slovanstvě jen dva, český a polský; u všech ostatních Slovanův západních neměly snahy, shrnouti pod mocnější vládu ústřední více kmenův, dlouhého trvání nebo zůstaly jen pouhými pokusy: taký byl zejména stát moravský a několik menších říší v Slovanech baltických. Státotvorným živlem bylo v Čechách plémě vlastních Čechův u prostřed země usedlé, v (pozdějším) Polsku plémě Polanův; okolo obou seřaďovali se sousední, bližší i další kmenové slovanští v pevnější celek, nad nímž vládl kníže zpomenutých obou plemen. U Slovanův východních však neutvořil se stát z nich samých, nýbrž z ciziny; staliť se jim živlem státotvorným skandinavští Varjago-Rusové, ze zámoří povolaní „knjažiť i vladěť“; a tito knížata

Varjagoruští shrnuli pak během jednoho století (X.) četná plemena východoslovanská v jakýsi celek (Ruś). Podobně stalo se i u Slovanův jihovýchodních, mezi nimiž založili státní těleso taktéž cizinci, uralo-čudští Bulhaři (VII. stol.). Ale u obou těchto větví slovanských byl vliv cizincův příliš slabý, aby na dlouho se zachoval; zaniklť velmi záhy cizí živel, číslem jen skrovný, v ohromné mase slovanské, zanechav po sobě jen nepatrné stopy; za to však obě větve slovanské přijaly od něho jméno za svoje národní; Rusové (Rusíni) a Bulhaři znamenají odtud národy slovanské, mezi nimiž za razili státy cizinci, původně tak se nazývavší. U Srbův, Charvátův a poněkud i Slovencův založili státy, ač jen malé, domácí knížata.

Přijetí křesťanství, — jakož jest vůbec u všech národův událosť důležitá a jich dalšímu vývinu rozhodná, — stalo se zvláště národům slovanským událostí velice důležitou a rozhodnou. Národové, s nimiž Slované sousedili na západě a jihu (Němci, Vlaši a Řekové), stali se byli křesťany mnohem dříve, a usilovali o rozšíření křesťanské víry i u sousedův slovanských. První počátky křesťanství u Slovanův byly jen pomíjející, bez trvalého základu, a teprvé apoštolům bratřím Cyrillu a Methodovi podařilo se, u velké části Slovanův trvale vštípiti símě učení Kristova, a není pochyby, že, kdyby jednota tehdejší církve déle byla potrvala, v brzce všichni Slované byli by přijali od apoštolův těch nebo jich nástupcův křesťanství, a zároveň i důležitý symbol jednoty národní, jazyk, do něhož bohoslužebné knihy byly přeloženy. Ale již tehdáž vždy silněji ukazovaly se známky rozštěpení církve křesťanské na dvě polovice, již tehdáž veden boj o

přednosť mezi Římem a Cařihradem, a zápas ten stal se zvláště Slovanům osudným a jich dalšímu vývinu rozhodným. Ležeti Slované západní i jižní právě na rozhraní obou patriarchátův, římského a řeckého, a když konečně nastalo trvalé rozštěpení mezi církví západní latinskou a východní řeckou, tu způsobem přirozeným hlavně Slované byli dotknuti zápasem tímto a jeho následky. U jižních Slovanův musila církev západní z větší části ustoupiti církvi východní. Bulhaři a Srbové zůstali trvale při církvi východní, ačkoli Římští papeži nejednou pak ještě pokoušeli se, získati oba národy ty k podstoupení poslušnosti stolice papežské; církvi východní získáni pak i Rusové; Charváti a Slovenci však přilnuli k církvi latinské. K církevnímu rozštěpení přistoupily i jiné důležité okolnosti, které pak přispěly i k utvrzení rozdrobenosti slovanské. Dosáhlať byla stolice papežská přenešením císařské koruny římské na krále Francké a potom Německé mocného spojence v šíření své autority a moci; císařové římsko-němečtí, sami sebou již výbojní, domnívali se pak býti i v právě, aby všechny národy podrobovali sobě i stolici papežské. Kromě toho rozraženo jest Slovanstvo nájezdem divých Maďarův, kteří na rumech říše Velkomoravské zarazili říši svoji; i ta později přilnula k církvi západní. Jihoslované jsou tak odděleni od Slovanův západních a tito vydáni v šanc agresivné politice císařství římskoněmeckého a spojené s ním církve latinské. — Církev latinská zvítězila tak i v Čechách (a na Moravě) i v Polsku, a počátky slovanské bohoslužby, v obou zemích těch tak zdárně se vyvíjející, zanikly pak docela. Církev česká a polská staly se členy církve západní, katolické, a tím i národ český

a polský potažen jest v kruh národův západních, v obor kultury romansko-germanské. Tím také rozhodnut jest osud Slovanův baltických a polabských, uprostřed křesťanských Polákův, Čechův a Němcův i Dánův položených; musiliť buďto státi se křesťany, nebo co pohané býti vyhlazeni.

Ale za těchto změn vystupoval vždy více i děsný mrak provázející celé dějiny slovanské — nenávisť obou národův spolu sousedících, německého a slovanského. Nenávisť ta, jejíž příčiny skryty jsou v nevystihlém šeru, vyskýtá se od samého počátku setkání se obou národův, a vedla k bojům, druhdy strašným, aniž posud ukončeným. Skoro celé dějiny západního Slovanstva, (ba i z části východního) jsou hlavně stýkání a potýkání se, i pronikání obou těch živlův, výbojného německého a slovanského, bájícího přede vším svého bytu; a proces ten podnes není ukončen ani rozhodnut, veden jsa na rozmanitých polích. Posud byl živel německý vítězným, přes všechen tuhý a druhdy i hrozný odpor živlu slovanského; posud zajisté postupoval a postupuje živel německý přes všechny sebe krutější reakce vždy dále na východ na ujmu slovanského živlu.

Nechuť živlův slovanského a německého jeví se přirozeně nejsilněji u slovanských národův, Němcům nejbližších, u Čechův, Slovanův polabských a Polákův; výbuchův nenávisti té nezmírnilo u Čechův a Polákův ani křesťanství, oběma s Němci společné. Veliké neštěstí západních Slovanův bylo, že nepodařilo se jim zaraziti si trvale velikou říši západoslovanskou, která by s prospěchem podstoupiti mohla boj s mocným, a dosti soustředěným císařstvím římsko-německým; všechny

veliké říše západoslovanské rozpadávaly se smrtí původcův. Tak shrnul již Samo veliké množství Slovanův, od samých Alp až hluboko na sever v Polabí, Poodří a Povislí, pod svoji vládu (VII. stol.), a s prospěchem válčil i s Avary i s Franky; taktéž i veliký Svatopluk moravský, k jehož skrocení musili Němci povolati na pomoc divé Maďary; tak snažili se i čeští Boleslavové, ba i Břetislav shrnutím co možná nejvíce kmenův slovanských v jeden státní celek opříti se návalu císařství i živlu německého; ale po jich smrti rozpadávaly se i říše jimi založené, a slovanští kmenové obnovili svoje primitivné živobytí. I nejskvělejší výjev starší historie západoslovanské v tom ohledě, zaražení slovanské říše Boleslavem Chrabrým, knížetem polským, zableskl se jen co meteor. Praha měla býti tehdáž stolicí mocné říše západoslovanské, kteráž by zaujímala všechny Čechy, Moravany, Slováky, Polabany a Poláky; pod ranami „ukrutného Slovana," „řvoucího lva", „jedovatého hada" (tak sluje Boleslav u současného německého letopisce Thietmara) kácela se vojska německá, třásla se celá říše římskoněmecká, a musila konečně trpěti vedle sebe velikou jeho říši, z níž samovolně vymknuli se ke své škodě Čechové. Ale smrtí Boleslavovou (r. 1025) zanikla i jeho říše, a na dlouhý čas i idea říše západoslovanské, a kmenové západoslovanští vedou odtud živobytí jen skromné v stínu mohutného Německa. Čechy musily přilnouti k říši německé co její úd, ač požívaly jinak zvláštního postavení; Polsko uchránily od podobného osudu jen větší vzdálenosť jakož i neustálé boje Němcův se Slovany polabskobaltickými a jich konečná politická smrť.

Ukrutné boje tyto musily se skončiti záhubou neb onoho kmene; i nebylo pochybno při tehd stavě věcí, že zahynou Slované, stíháni i silnou německou i Dány, ba i sourodnými Čechy a P a kromě toho i mezi sebou nesvorní a rozt často jen „o moc a udatenství“ zuřivě se kající, a na pomoc Němce volající. Víra Kristo řena mezi nimi as takovým způsobem, jako islam mniši němečtí jazyka slovanského neznali, neb celé hejno ozbrojených žoldnéřův, kteřížto oba Slovanům křest přijavším ukládali ihned všelijak mena — hle, toť „apoštolové“ božského učení Kı v Polabí! Latinské ceremonie a zpěvy, jimž S nerozuměli (obraceli ku př. „Kyrie eleison“ v „ volša“ — v keři olše), poplatky, biskopovnice a vodnice, a jiná těžká břemena, a kromě toho i ženi se strany panujících Němcův — toť byly věci u přijetí křesťanství; věru malý rozdíl u vnání se stavem předešlým! Dle hojných svě současných letopisců německých nejednalo se cům o rozšíření křesťanství, nýbrž spíše o pod a poplatnost Slovanův, a v křesťanských vojská meckých bojují nejednou pohanští plukové slo proti svojim bratřím. Není tudíž divu, že Slovan násilně jim vnucované „křesťanství“ při každé v příležitosti usilovali svrci, z čehož vznikaly vž putnější vojny, vedené druhdy s bezpříkladnou vostí. Nejprvé musili se pokořiti lužičtí Srbové Ně a přijíti křesťanství všelijak potom utvrzované. I něji odporovali Bodrici a Lutici, ale i ti konečně pod ranami vítězných Němcův, kteří na rumech ženého Slovanstva zarazili si několik panství;

zřídli Slované tu sotva jsou trpěni, ne-li dokonce vyháněni, a ustupovali rychle osadníkům německým, k vyzvání německých knížat a duchovních houfně do jich zemí se hrnoucím. Ale tento proud německý neobmezil se pouze na země poddané pánům německým, nýbrž valil se dále na východ do krajin, kde zůstali ještě domácí knížata krve slovanské, tak v knížetstvích Meklenburském, Ranském, Pomořském i Slezských; sami knížata tito záhy přijímali národnosť německou a všemožně podporovali usazování se Němcův ve svých zemích, jim vůbec velmi přejíce; ba Ranský kníže Vislav vyhlásil případ ten, kdyby Slované zase se zmohli na ujmu Němcův, za „nešťastný případ, kterého bůh račiž odvrátiti.“ Nesplnily se však obavy Vislavovy; mizelť slovanský živel velmi rychle, jsa vyhlazován i násilně i jinak tísněn. Vyšší stavy, pokud byly ještě původu slovanského, rychle se poněmčovaly, města a kláštery jakož i množství jiných osad osidlovány jenom Němci, zbylí Slované sotva jsou trpíni, vylučováni z cechův, nuceni obývati na zvláštních místech atd. Již v druhé polovici XIV. století byly země polabské a pobaltické z větší části poněmčeny; co tu slovanského zůstalo, byly jen nepatrné zbytky; jazyk německý panoval všude v těch zemích, v Pomoří, Meklenburku i ve Slezsku. Kleslič Slované ti i násilím, i vnitřní slabostí a nesvorností; sami nedovedli a také nemohli utvořiti větší říši. Taktéž neutvořil se ještě v jich sousedství na východě po Boleslavu mocný stát polský, jenž by jich chránil od návalu německého; tisklť se živel německý vždy dále na východ, a Poláci brzy po zaniknutí soukmenovcův polabských musili s ním podstoupiti taktéž krutý boj, nejen od západu ale i od severu, kdež neopatrností

polskou zahnízdili se draví rytíři němečtí, v zemích baltických vždy dále na východ se šířice.

Zvláštní postavení zaujímají mezi Slovany západními Čechové, kteří způsobem až zázračným znikli osudu soukmenovcův polabských. Jiný byl však historický vývin národu českého v Čechách i na Moravě, než vývin Slovanův oněch. Podařiloť se záhy knížatům českým zaraziti v Čechách (a pak na Moravě), zemi to již zeměpisný celek činící, poněkud větší stát se silnou vládou ústřední; mocnému knížeti Pražskému musili záhy ustoupiti nebo dokonale se podrobiti, všichni jiní knížata v Čechách a pak i na dobyté Moravě. Přijav křesťantsví latinského vyznání, zabezpečil se národ i stát český poněkud od výbojných choutek německých, kteréž by mohly vésti k válkám pod zástěrou náboženskou; konečně kníže (pak král) český, stav se i předním členem — ač jinak úplně souverainným — kollegia kurfirstův německých, vykonával i práva v říši německé. Toto přilnutí k říši německé a církvi západní zachránilo národ český od osudu Slovanův polabských, zachránilo mu politickou samostatnosť a možnosť, aby se vyvinoval na základě národním; neboť zajisté přes všechna vítězství Boleslava, Břetislava, Soběslava a j., byl by národ český, číslem jen malý, předce nemohl konečně vydržeti nával celé říše a národu německého, zvláště jelikož nemohl opříti se o žádného mocného spojence. Ale přilnutí toto k Německu vedlo k vnikání rozličných německých řádův v národ český, a bylo by svým časem vedlo i k podobným poměrům, jaké se tvořily v jiných zemích původně slovanských, v Meklenburku, Raně, Pomoří a Slezsku, kdyby uvědomění národní bylo nezůstalo v Čechách živým a

mocným skrze všechny věky, tužíc se vždy více v zápase s cizotou. Knížata čeští, Přemyslovci, zajisté počínali si zrovna tak, jako jiní slovanští knížata v Polabí; povolávalit hojně osadníky z Němec do měst i vsí, přáli živlu a mravům německým nad míru; a podle dvoru dělali to i mnozí páni čeští. Jazyk a mravy německé byly v Čechách a na Moravě v XIII. i XIV. století valně rozšířeny nejen v městech ale i mezi vyššími třídami. Ale i odpor domácího národního živlu slovanského proti vtírající se cizotě zmáhal se vždy silněji jevě se i v literatuře i v životě praktickém, až konečně bouřemi husitskými prolomil všechny hráze a úplného vítězství si dobyl. Dobře a trefně charakterisovali tehdáž Pražané ve svém manifestě od r. 1420 celý běh dějin německoslovanských, pravíce, že „Němci, kteříž by žádné příčiny neměli, avšak na náš jazyk vždy se zlostní, a jako jsou jazyku našemu učinili v Rýnu, v Míšni, v Prusech a jej vyhnali, taktéž nám míní učiniti a obsésti místa vyhnancův.“ Husitstvím pozdvihl se národ český v nejednom ohledě na vysoký stupeň; s hejnem všelijakých, druhdy smělých náhledův tehdejších o církvi, o pořádku politickém a společenském, které od náhledův obvyklých a autoritou církevní i státní uznávaných se uchylovaly, povzneslo se i národní slovanské uvědomění na neobyčejnou výši, a udrželo se i v století dalším. Jinak ovšem ostatní výsledky hnutí husitského z velké části buď zanikly nebo na malý obor jsou obmezeny; tak myšlénky o staroslovanské demokratii a rovnosti, o vymanění církve z područí státu i hierarchie a jejím znárodnění. Následkem bouří husitských zmohlo se velice i feudální panstvo; horlivě se vynasnažilo o potlačení idei demokratických, porobilo si obecný lid, a

podniklo pak s městy spojeno dávný boj s mocí královskou a vedlo jej až do pádu státu českého. Již po více než století po bouřích husitských, po dokonalém upevnění řádův západoevropských a zmohutnění feudální šlechty, vnikal živel německý zase do zemí českých, hlavně za pomocí německé reformace, ku které větší část Čechův přilnula; zmahání se německého živlu a obyvatelstva bylo tak povážlivé, že r. 1615 sama moc zákonodárná pohnuta se viděla, aby opatření učinila k „zachování starožitného jazyka českého a vzdělání jeho.“ Pádem samostatného státu českého, který brzy nastal z nezdařené oposice protestantských stavův proti zmáhajícímu se katolickému absolutismu, jakož i vystěhováním se veliké části vyšších stavův a inteligence ze země, a konečně strašnými pohromami 30leté války, pohřížen jest národ český v staletý spánek, jak se zdálo smrtelný; o jeho smrti nepochybovali už ani šlechetní vlastenci od Balbína až po Pelcla a Dobrovského.

Úpadek státu českého přetrval stát Polský ještě půl druha věku. I v Polsku zaražen jest silnější stát, který sice potom neustálým dělením mezi rodem panujícím a zmaháním se aristokracie skoro dvě století zmítán byl velikými bouřemi, konečně však na začátku XIV. století znova se zrodil co sjednocené těleso. Veliké úlohy, kterou sobě byl vytkl Boleslav Chrabrý, a o kterou pokoušel se ještě Boleslav Křivoústý: spojiti západní Slovanstvo nebo chrániti ho proti výbojným Němcům, — Polsko musilo se vzdáti nemajíc samo sebou a pak svým rozdrobením dosti moci, aby s trvalým prospěchem podniklo boj s říší německou. Pozornost Polska odvrácena jest od západu k veliké škodě veškerého Slovanstva západního i Polska samého a obrá-

cena byla odtud hlavně na východ, do zemí ruských, které z menší části bezpostředně připojeny k státu polskému, větším dílem však teprvé s velikou říší litevskou jemu se dostaly. Toto spojení Polska a Litvy stalo se hlavně následkem zahnízdění se německých rytířův v Prusích a ostatních zemích pobaltických; k jich skrocení bylo oběma sousedním říším potřebí spojených sil. Boje s rytíři těmi trvaly půl druha století, a vedeny jsou s velikou zuřivostí, právě jako boje Němcův se Slovany baltickými, jichž pokračováním vlastně byly; skončily se sice valným seslabením, nikoli však úplným zničením rytířův. Zároveň s tímto branným zápasem s Němci bylo Polsku podnikati i uvnitř boj se živlem německým, který pohltiv Slovany polabské a baltické, vždy silněji vtíral se do zemí polských, nejprvé do Slezska, které jest z větší části poněmčeno, potom i dále na východ, hlavně do měst a stavu duchovního; ve staroslavném Krakově, Poznani, ba i ve Lvově panoval nebo značně byl rozšířen jazyk německý až do konce XV. století, a velice horlí proti těmto neřádům, národu polskému jen k hanbě i škodě sloužícím, slavný vlastenec polský Jan Ostrorog. Zmaháním se národní šlechty polské, a klesáním měst nastala rozhodná reakce proti němectví v Polsku. Dosáhalať šlechta polská během času vždy větších práv, a stala se konečně jedinou privilegovanou korporací v Polsku, jedinou mocí zákonodárnou; města ztratila všelikou váhu politickou, lid stal se poddaným šlechty; král sám byl pak úplně obmezen šlechtou: Polska stala se dokonalou republikou šlechticko-demokratickou, šlechta i v původním Polsku, i v Litvě a zemích ruských s Polskem spojených (1569), byla, jejím jediným oprávněným representantem. Kdežto

v sousedních zemích, v Německu, Čechách, Moskvě a j. moc panovníků vždy více se rozmáhala na újmu stavův a tvořila se znenáhla absolutní monarchie, novověký stát centralisovaný: ztrácel panovník v Polsku vždy více moci, a stal se konečně jen nástrojem vládnoucího stavu šlechtického. Zřízení polské bylo na ten čas v zásadě potud dobré, že vlády účastnilo se veliké množství občanův a moc panovníkova nemohla zvrhnouti se libovolnou despotickou vládu, bylo však zase potud zlé, že místo jedné hlavy panovalo hlav mnoho, a tím do kořán otevřeny dvéře všelijakým machinacem cizíny i ctižádostivých jednotlivcův, kteří všemohoucí šlechty, druhdy nevázané i nevzdělané, mohli užívati k rozličným záměrům Polsku nebezpečným. — Kromě toho v Polsku jevila se vždy hrozivěji kletba veškerého plemene slovanského, z rozdílu náboženského vyznání vyplývající — spory náboženské, které nespůsobem tehdejších temných věkův přenášely se i na pole politické. Husitské hnutí bylo sice příčinou i velikého pozdvižení národnosti slovanské v Čechách, ale zároveň překazilo též užší spojení Polákův a Čechův; nevniklot husitství do Polska takovou silou, aby zlomena byla moc hierarchie, která pak ovšem všemožně hleděla překaziti a seslabiti obcování Polákův s „kacířskými“ Čechy. Připojením množství zemí ruských k Polsku a k Litvě setkala se v obou těchto říších vyznání katolické a pravoslavné. Panující rod v obou říších, později spojených, Jagajlovci, přiznavše se ke katolictví, měli za svoji povinnost, šířiti je i mezi pravoslavnými svými poddanými, a to tím spíše, že jeden metropolita vší Rusi přijal Florentinskou unii církví východní a západní, čímž šíření vrchmocí papežského nabylo jakési právní formy.

Ale unie ta není přijata národem ruským, a v jediné samostatné říši ruské, v Moskvě, dokonce jest zavržena. Zanikši záhy skoro úplně, — zvláště při vyskytnutí se protestantismu, — jest teprvé později zase obnovena k veliké škodě a záhubě státu polského. Pletení náboženského vyznání s politikou bylo hlavní příčinou nepřátelského setkání se státu polského a ruského (v Moskvě), kterýžto poslední v sousedství Polska a Litvy mezi tím k veliké moci byl dospěl, a co samostatná říše ruská měl pak velikou přitažlivosť na celý ostatní národ ruský.

Ruský národ shrnut jest, jak už výše podotknuto, v jakýsi státní celek knížaty Rusovarjažskými. Symbolem jednoty národní byl Rusům kromě jednoho jazyka a víry pravoslavné i rod knížecí Rurikovičův, který vládl Rusí společně, v čele maje nejstaršího v rodě, velikého knížete nejprvé v Kyjevě, potom ve Vladiměři na Kljazmě. Rus drobila se v úděly vždy hojnější. Rozsáhlé země východní Evropy lákaly ke kolonisování, čehož užil národ ruský v plné míře, rozšiřuje se neustále na východ mezi národy čudské a tatarské, je buď ze sídel vytiskuje nebo sobě asimiluje. Právě na tomto rozhraní kmene slovanského a čudského, okolo Vladiměře, usadil se pak veliký kníže ruský, representant celého rodu knížecího a tudíž i vší Rusi, a zde položen základ k jádru budoucí monarchie ruské. Zde na severovýchodě nejprvé ruší se staroruské řády; zde ruší se rozhodně zásada rodového staršinství, slábnou rodové svazky mezi knížecími liniemi, místo celého rodu vystupuje již užší rodina toho kterého knížete, z nichž každá usiluje podrobiti si ostatní; zde obchází se již vůle národu, jevená způsobem staroslovanským na sně-

mích (věčích), a na její místo vstupuje vždy více vůle knížete. Nájezdem Mongolův (v polovici XIII. století) sice ochromena jest Rus na dlouhé věky, rozražena na dvě části; ale jinak dán tím jen silnější podnět k utvoření se mocnějšího státu ruského. Mongolové nemíchali se do vnitřních poměrův Rusi, jsouce spokojeni daní a uznáváním svého vrchmocí; k tomu bylo jim potřebí prostředníka, a vhodným takovým representantem vší Rusi k velikým chánům byl veliký kníže, jehož moc tím značně vzrůstala; stará práva rodového staršinství vždy více zanikala, důstojenství velkoknížecího dosáhal ten kníže, který uměl získati si jakkoli velikého chána. Důstojenství velkoknížecího dosáhli v první polovici XIV. století knížata Moskevští a dovedli si je udržeti již napořád. Moskva, sídlo knížetství původně jen malého, stávala se odtud chytrou politikou svých knížat jádrem Rusi východní; v Moskvě zanikají konečně rodové i rodinné poměry docela a ustupují idei státu. Knížata moskevští jsouce zároveň velikými knížaty „vší Rusi", šířili území své všelijakým způsobem, skupováním údělův, podmaňováním a j.; trůn přecházel jen v jich rodině od otce na syna; moc dávné družiny knížecí slábla, z družinníkův stávali se usedlí velkostatkáři, kteří jsouce za služby hojně odměňováni, přáli vzkvětu knížetství moskevského; moc knížete moskevského rostla i tím, že mnozí údělní knížata Rurikoviči přicházeli do Moskvy, sloužit bohatému velikému knížeti a stávali se jeho bojary; poměry rodové měnily se v poměry služebné, z příbuzných knížat údělných stávali se poddaní velikého knížete, cara. Kromě toho dosáhla Moskva veliké váhy i tím, že stala se sídlem metropolity ruského; i veliký kníže (pak car) „vší Rusi" i metropolita (pak patriarcha) „vší Rusi"

sídleli v Moskvě. Tak podporovala i církev zmahání se Moskvy i absolutní monarchie, a konečně i národ severovýchodní Rusi, charakterem vážnější, dávné svobody nezvyklý, dřívějších neustálých svárův knížat nemilovný a po pevných řádech toužící — přál upevnění se mocné ústřední vlády. Moskva sebrala do konce XV. století celou severovýchodní Rus, osvobodila se od mongolského jha, a utvořila mocnou říši, kdež rozhodovala vůle velikého knížete skoro nikým neobmezovaná; osobní interesy úplně musily se podřizovati interesům státu, jehož representantem byl sám panovník, náměstek boží. „Volja božja, sud carev." — Jiný byl vývin Rusi jižní, nájezdem mongolským strašně spustošené. Usilovaliť sice Haličtí Romanoviči sebrati i jižní Rus v jeden celek; ale nepodařilo se jim tak, a úlohu tu přejali zase cizinci — Litvíni. Bojovní knížata litevští sebrali během jednoho století (1250 až 1350) celou Rus podněprovskou, západní i jižní. Tak povstala vedle Rusi severovýchodní, vedle Moskvy, druhá říše ruská, Rus jihozápadní, Litva; neboť i tato měla z větší části ruské obyvatelstvo, a suroví knížata litevští přijímali i ruskou národnosť i víru pravoslavnou. Obě tyto říše ruské dlouho zápasily o přednosť, a zápas ten neustal, i když Litva a sousední Polsko spojeny jsou litevskou dynastií v jakýsi celek, ač s počátku jen velmi volný. — Zvláštní postavení zaujímá Novgorod, který, vzdálen jsa od střediště Rusi, staroslovanskou svobodu mnohem více a déle si uchoval, než kterákoli země ruská; velicí knížata ruští, jinak zaměstnaní, musili u vzdáleného Novgorodu spokojiti se jen uznáváním svého vrchmocí, a jinak dáti úplný průchod svobodomyslným řádům novgorodským; vedle

knížete, s počátku povolávaného, kdy Novgorodcům se zlíbilo, později však velkoknížecího náměstníka, byl volený president (posadník); staroslovanské věče (sném) květlo v plné síle. Ale svobodomyslné zřízení Novgorodu nesrovnávalo se se směrem absolutní monarchie Moskevské; při vhodné příležitosti zničila Moskva zřízení to a připojila si rozsáhlé území Novgorodské. Velicí knížata „vší Rusi" takto sesilnění obrátili odtud zřetel svůj i k Rusi jihozápadní, litevské, ku které domnívali se míti právo a kterou nazývali taktéž svojí „otčinou" (vlastnictvím) po pradědu svatém Vladimíru. Sebrati všechny země ruské, učiniti právní titul: veliký kníže (potom car) „vší Rusi" skutkem — k tomu směřují odtud přede vším snahy panovníkův Moskevských. K dosažení cíle toho velice jim pomáhala pravoslavná víra, ku které přiznávala se velká část obyvatelstva Litvy a Polska, Rusíni, a která tu nepožívala rovných práv s panujícím katolictvím.

Pronásledování pravoslavného vyznání na Litvě bylo příčinou, že již na konci XV. století odpadávaly mnohé země litevsko-ruské k Moskvě. Za osvícenějších králův Sigmunda I. a Sigmunda Augusta, ustalo toto nerozumné a nepolitické počínání, ačkoli napořád katolictví hájilo si rázu církve panující, a ku př. biskupové pravoslavní nezasedli ani v senátě litevském ani ve spojeném pak senátě polskolitevském. Nicméně rozdílnosť vyznání křesťanských (katolického, protestantského a pravoslavného) nečinila v XVI. století, zvláště za osvíceného Sigmunda Augusta, v Polsku žádných překážek v požívání práv politických, a šlechta ruská nabývajíc tu práv vždy rozsáhlejších, a stávajíc se vždy důležitějším faktorem v státním životě, nemohla toužiti po

poměrech v Rusi Moskevské pozůstávajících, kdež absolutní monarchie byla v plném rozkvětu a veškeré dvořanstvo či šlechta bylo jen služebnictvem slepě poslušným vůle carovy; obecnému lidu vedlo se, jako tehdáž v Evropě vůbec, všude velmi špatně. — Ale taková rozsáhlá tolerance, jaká byla tehdáž v Polsku, nebyla mnohým po chuti; intrigami hlavně jesuitskými vyhlášena (1596) znova dávno zapomenutá a zbytečná unie církví latinské a řecké, což zbudilo všeobecnou bouři v zemích ruských; unie šířena všelikými prostředky, víra pravoslavná jest pronásledována často až hanebně. Národ ve svém nejsvětějším, ve víře, urážen, mocně proti tomu se opíral. Nejprvé protestovala proti tomu pravoslavná šlechta, jakožto jediný tehdáž oprávněný representant národu ruského; ale šlechty této neustále ubývalo, jelikož zvláště působením obratných jesuitův, měnila se na katolickou a polskou; na místo její vstupuje válečné tovaryšstvo ruské, kozáci a místo protestův na sněmích a sněmících jeví se protesty branné. Kozáci odtud každou chvíli vztyčují korouhev zpoury, a bojujíce i za své interesy i za pravoslavnou víru, nacházeli nejživější sympatie mezi obecným lidem ruským, který houfně hrnul se pod korouhve kozáckých vůdcův. Největší užitek z těchto různic měla ovšem Rus Moskevská. „Jakýž prospěch má král z takových různic s národem ruským“, pravil r. 1627 na sněmě polském trefně kníže Zbarazký, „a jaká jiná překážka míru s Moskvou jest, nežli urážení ruské víry?“ Různice ty byly tím nebezpečnější, že carství ruské zotavivši se po hrozných pohromách, které je zastihly na počátku XVII. století působením polské šlechty podporující dobrodružné samozvance, zmohlo se

mezi tím k veliké síle a moci. Boje a spory v Polsku vzplanuly konečně u veliké povstání kozáctva i národu ruského za Chmelnického. Smíření mezi oběma živly, katolickým šlechtickým a pravoslavným kozáckým a národním nebylo možné; v krutý zápas obou vmísila se konečně Rus Moskevská, volaná od Rusi Malé na pomoc, a odňala Polsku prozatím jen pohraničné země ruské, nemohouc ještě na ten čas dosíci dávného záměru svého: sebrati všechny země ruské. Nicméně odtud poměry Rusi Moskevské a Polska valně se změnily; Rus dotud porážená a na východ tísněná postupuje odtud na západ na ujmu státu Polského. Dokonalé přiblížení se k západní Evropě a k moři baltickému podařilo se konečně císaři Petru Velikému; Rusko stalo se státem evropským, se všelikými evropskými řády, ač s počátku jen formálnými; a jelikož Petr, pokračuje v díle Ivana Hrozného a předchůdcův svých Romanových, vyvinul též v nejvyšší míře ideu centralisované absolutní monarchie, blížilo se Rusko i takto ostatním moderním monarchiím, v tehdejší době pozůstávajícím. Uprostřed takových států, jakými byly Rusko, zmohší se Prusko a země rakouské, — kdež všude rozhodovala vůle panovníka podporovaného velikým vojskem a úřednictvem, — byla republika polská pravou anomalií; zde král nebyl ničím, nevázaná šlechta vším, vojsko a finance v prabídném stavu, a neblahá záležitost nekatolíkův (dissidentův), neustále utiskovaných, podávala sousedním říším vítanou příležitost vměšovati se u vnitřní poměry málomocného Polska. Zásady „Macht geht vor Recht“ nevynašel teprvé Bismark. Polsko bylo nejen dobrou kořistí sousedním říším, nýbrž i potřebou k dalšímu jich vývinu, i neváhaly o ně

se rozděliti: Rusko sebralo tím konečně skoro všechny země ruské, Prusku a Rakousku dostaly se země polské. Polský stát zničen jest ovšem násilím, ale také následkem vnitřní slabosti; mělť v sobě, od konce XVI. století počínajíc, všechny zárodky svého úpadku, které později vypučely v znamenité síle a přinesly ovoce jen zkázonosné; všechny opravy, zaváděné i zamýšlené, byly již pozdě a nic nespomohly, jakož i všechny pozdější revoluce a snahy k obnovení dávného Polska směřující.

Nejsmutnější obraz podávají dějiny Jihoslovanstva. Slovenci záhy připojeni k říši německé, rozkouskováni mezi větší i menší pány německé, duchovní i světské, zratili větší polovici území svého na Němce, a zachovali se jen v jižní části v sousedství bratří svojich Charvátův; jazyk jejich, pěstovaný teprvé od časův reformace, zůstal majetkem jen obecného lidu. — Charváti založili sice stát dosti mocný a uhájili si své samostatnosti; ale stát ten sám nebyl dosti veliký, aby vedl živobytí oddílné, a připojil se brzy k sousedním Uhrám; a Charváti, stavše se částí koruny uherské, sdílejí i dějiny její, jako i jiní národové slovanští, kteří vešli v korunu tuto. — Srbové dlouho byli rozdrobeni na mnoho malých území, jichž knížata byli mezi sebou v neustálém boji; a teprvé Štěpánu Nemanjići podařilo se (ke konci XII. století) sebrati všechny země srbské a utvořiti silnější stát srbský, který pak rozšiřoval se vždy dále na jih, do území císařství řeckého. Zároveň rozhodnuto vítězství pravoslavného vyznání skoro v celém národě srbském, který tím nabył veliké podpory své národnosti v následujících dobách. — Říše Bulharská sotva založena podnikla dlouhověký krutý zápas o prvenství na Balkánském

poloostrově s císařstvím řeckým, a nejednou bylo pochybno, zdali zůstane císař Východořímský prvním panovníkem na poloostrově, nejednou vojska bulharská stála pod samým Cařihradem. Ale povždy konečně vzali vrch Řekové a carství bulharské dvakráte kleslo pod vítěznými zbraněmi řeckými; když pak konečně jest zase obnoveno, tu obmezeno jen na skrovné území a musilo přednosti ustoupiti Cařihradu. I u Bulharův zvítězila k jich prospěchu víra pravoslavná, jakkoli nejednou panovníci bulharští klonili se hlavně z příčin politických a z dávné nechuti k Řekům k papežům římským. — U Jihoslovanův, podle pobřeží moře Jaderského obývajících, utvořily se vlivem a smícháním se živlu vlaského se slovanským květoucí obce městské, z nichž nad jiné vyniká Dubrovník; o městské tyto obce neustále tahaly se Uhry a republika benátská, která konečně pevně se usadila v pobřeží Jaderském. V pobřeží tom, v sousedství vzdělané Italie zkvětla i krásně literatura slovanská, pozdějším barbarstvím tureckým vyhnaná odevšad v ostatním Jihoslovanstvě. — Ve XIV. století pokusil se srbský car Štěpán Dušan dosíci prvenství na poloostrově Balkánském a založiti tu jednu velikou říši, což se mu málem podařilo; ale rozděliv říši svoji mezi mnohé náměstníky, dal tím podnět k seslabení Srbska, tak že Turci v brzku lehce zahubili carství srbské a zároveň i bulharské. Bunčuky turecké zavlály i nad Prizrenem i nad Trnovem, a postupovaly vždy dále na sever; národ srbský i bulharský pohřížen jest v dlouhověkou tmu, uvržen v otroctví islamu i surových barbarův, a konečně klesl i v duchovní otroctví dávných nepřátel svých, Řekův. Ostatní Jihoslované v koruně uherské, tedy hlavně Charváti,

podstoupili krutý boj s výbojnými Turky, napínali v bojích těch všechny síly až k unavení, a zasloužili si vším právem čestného příjmení „předhradí křesťanství.“ Boje ty, s počátku neprospěšné a teprvé později šťastnější, jsou hlavním výjevem celé pozdější činné historie Jihoslovanstva, i v Charvátsku i na Černé Hoře, ba neustávají dodnes; podařiloť se posud jenom části Srbův vymaniti se z područí tureckého, kdežto ostatní Jihoslované, Srbové i Bulhaři, čekají ještě dne svého osvobození. — Nepodařiloť se Jihoslovanstvu, ač sobě tak blízkému, utvořiti ani státní ani národní jednotu; následkem neblahých událostí rozdvojeni jsou Jihoslované už záhy na několik státních společností, od sebe zvyky i řády rozdílných, ba začasto sobě nepřátelských, nebo dostali se zase v kořisť cizině evropské i asiatské; a za příčinou rozdvojení církve nastala i mezi nimi rozdílnosť vyznání, písma i vůbec veškerého duchovního rozvoje, což trvá do dnešního dne.

II.

Obezřeli jsme v krátkosti dějiny národův slovanských. Viděli jsme, že Slované dostavše se do poměrův zvláštních ztratili původní jednotu národní a rozdrobili se na několik dílův, tu větších tu menších; rozdrobení to rozmohlo se pak ještě více, následkem rozdílnosti historického vývoje jednotlivých kmenův, prýštící se i z rozmanitých událostí i z rozpoltění církevního a tudíž i kulturního; jinak zajisté vyvinovali se pak Slované západní, jinak zase Slované jižní a východní. Sražením se se živlem cizím zahynula část Slovanstva polabského a baltického úplně, buď zanikše neb přijavše národnost cizí; Čechové zachovali a ubájili si, ovšem za velikou cenu, stát ač malý i národnosť na dlouhé věky, až konečně i oni podlehli návalu živlu německého, a jak se zdálo, jižjiž stoupali v šlépěje bratří svojich v Polabí; Poláci zbudovali si — po ztrátě velké části soukmenovcův, — imposantní sice budovu státní, kterážto však spočívajíc na základech příliš nespolehlivých, a jak se ukázalo, i nenapravitelných, musila konečně se sřítiti při prvním mocnějším otřesení; Jihoslované, hned od prvních dob přes příliš rozdrobení, záhy zastaveni jsou v dalším vývoji výbojem tureckým. Jediné národu Ruskému podařilo se po nejkrutějších svízelích založiti mocný

stát, spočívající na základech pevných, třebas původně v tvoření jeho nerozhodovaly vždy a všude zásady naskrze čistě slovanské.

Slované, ač pozbyli jednoty národní, neztratili tím ještě vědomí i citu této jednoty, zachovali si je skrze všechny věky, a v jistých případech ozýval se hlas jednoty slovanské v neobyčejné síle. Nemyslíme tu pouhého theoretického přiznávání této jednoty, jakéž zjevně jest vysloveno u všech gramatikářův, slovníkářův, historikův a vůbec jiných učencův slovanských všech plemen a všech věkův, od Nestora a Kosmy až po Dobrovského a Šafaříka; nemůžeť zajisté nikdo míti ani nejmenší pochybnosti, že i u slovanských i u cizích učených povždy bylo jasné vědomí velikosti a příbuznosti četných plemen slovanských, že nikdy nevyšlo z užívání jméno „Slované“ (Slavi), označujíc tu větve menší tu zase veškeré plémě slovanské. Mluvíce o jednotě slovanské, myslíme hlavně praktickou stránku a následky, které z citu této jednoty vyplývaly, ať se jevily již kdekoli, na poli literárním nebo politickém.

Vědomí jednostejného původu slovanského způsobem přirozeným nejsilněji jeviti se musilo mezi sousedními národy slovanskými, v neustálých stycích, přátelských i nepřátelských, žijícími a to zvláště za dob nebezpečných, když bylo potřebí silnějšího odporu proti společnému nepříteli. Tak vědomí to silně se přičinilo k zbudování mocných říší západoslovanských Sama, Svatopluka i Boleslavův a zůstalo povždy mocným mezi národem Českým a Polským, kteřížto oba za příčinou zeměpisné polohy často se stýkali, a co jediní dva zbylí samostatní národové západoslovanští, vstoupivše v řadu národův západoevropských, podobně se

vyvinovali. Podotkli jsme již svrchu, že tanulo zvláště Boleslavu Chrabrému na mysli, založiti silnou říši západoslovanskou se stolicí v Praze. Uskutečnění idey této nezdařilo se však hlavně za příčinou dynastického sebectví knížat českých, jež marně odvracel Boleslav Chrabrý ve jménu slovanského původu obou národův, českého a polského, od společného nepřítele, Němcův; lnuliť knížata čeští z příčin rozličných vždy více k říši německé, i národ český k ní poutajíce. Nicméně i u těchto knížat cizoty milovných neutuchlo vědomí slovanské, a skvěle se ukázalo zejména za krále Přemysla Otakara II., jenž jinak velice přál živlu německému. Odevšad opuštěn volá panovník ten, připravuje se k poslednímu zápasu (1278), Polská knížata na pomoc proti „nenasytným žádostem Němcův," usilujících zmocniti se země české. „Jsmeť vám i zemím vašim" — praví dále český král duchem až prorockým — „jaksi pevným předhradím jisté záštity, a nebude-li moci toto odolati zuřící bouři, čehož bůh odvratiž, seznati můžete, že i vám a vašim poddaným hrozí veliké nebezpečenství, poněvadž drzá lakota nebyla by spokojena pouze naším podrobením, nýbrž i vaše země by rozervala, na vás by nesnesitelně tížila a proti vám zuřila. Jakýmiž to svízeli stížen byl by pak nenáviděný od Němcův četný národ váš, jak hrozným otrockým jarmem zastiženo by bylo svobodné Polsko, jak nešťastně by pak hynul veškeren národ váš!" Konečně vyzývá je král snažně, aby přispěli na pomoc odrazit valícího se nebezpečenství, vhodně připomínaje, že, „kdož by uhájil sousedního stavení od shoření, chrání vlastního bydla." — Spojení koruny české a polské za Václava II. netrvalo dlouho; staloť se

Polákům panování české v Polště odporným, a vzalo bray za své; chování se dobrodružného krále Jana, pomáhajícího úhlavním nepřátelům Polska, křižákům a táhnoucího se neustále ke koruně polské, nemohlo ovšem oživiti sympatie obou národův. Ale v brzku obnoveny jsou přátelské svazky tyto; dobré srozumění králův Karla a Kazimíra, hojné navštěvování university pražské Poláky a Litvíny, (kolej litevská r. 1397), svornost slovanských členův tak zvan. „národa polského" na universitě s „národem českým" ve sporech universitních, a mn. j., značně napomáhalo k utužení sympatií mezi Čechy a Poláky, které pak skvěle se osvědčily v XV. století v bouřích husitských i v dobách dalších.

Veliké hnutí náboženské a národní nastalé v Čechách na počátku XV. stol., kdež na malý národ český hrnula se celá skoro západní Evropa, zbudilo nutně u Čechův žádost, opříti se o sousední národ „slovanský", polský, který taktéž v tuhém byl zápase se společným nepřítelem, s německými křižáky. R. 1410 ve válce Polákův s rytíři, hrnulo se přes všechny přísné zápovědi krále Václava, množství českých bojovníkův pod prapory polské, a v bitvě pod Grünwaldem a Tannenberkem přičinili se k slavnému vítězství též Čechové, zejména Jan Sokol z Lamberka a Jan Žižka z Trocnova, hrůzný pak bojovník „pro vysvobození netoliko pravdy zákona božího, ale zvláště také jazyka českého a slovanského," vřelý přívrženec Polákův, jich obyčejův a mravův. Reformatorové čeští, Jan Hus a Jeronym Pražský, v přátelských byli poměrech s králem polským, tento přebývaje nějaký čas na dvoře královském i vel. knížete Vitovda, onen dopisuje si s králem Vladislavem.

Za Husa přimlouvali se nejen pánové čeští ale i v Konstancii přítomní, zejmena vyslanci krále slava, Hanuš z Tuliskova, kastelan Kaliský, a Černý z Grabova (1415). Husitství mocně se š Polska, a jen přísná opatření polských biskup jména krakovského Zbihněva Oleśnického, vydai husitům, obmezila sice šíření se husitství v avšak nezastavila ho doprosta; nejvíce přívržen sitství bylo ve Velkopolště, a Čechové přimlou r. 1435 též za husity polské. V polovici XV. známi jsou co přívrženci husitství v Polště, zvlá valý kanovník na Klepáři, Ondřej Gałka, a mnc ve Velkopolště, zejména mocní Ostrorogové, a slovútný Jan Ostrorog měl o hierarchii a Římě zcela husitské.

Čechové počavše konečně boj s nenáviděným Sigmundem a pomáhajícími mu Němci dvakrát vali koruny české králi polskému Vladislavu, podtají (v dubnu 1420), potom pak slavným pos (v srpnu 1420), ale povždy marně: bálť se V vstoupiti zjevně ve spojení s národem nacházej v odboji proti všeobecné církvi. Záměru tomu př vůli Táborův i Žižka, jakož vůbec myšlénka koruny české a polské nejhorlivěji zastávána jím penci jeho, pozdějšími Sirotky. Jelikož Vladisla nechtěl přijíti koruny české, přijali Čechové na vel. knížete Vitovda, „krále českého požádanéh sněmě kutnohorském v září 1421), a vypravili l poselství. Když poslové ti zjímáni jsou v Ratil knížete Jana Opavského, povstalo veliké z toho nejen v Čechách ale i v Polště a Litvě. „Skrz zemi Polskou a Litevskou, (píše současný svědek

hluk veliký jest a bouření v obcích za příčinou zajetí těch Čechův; lid praví: ať král chce nebo nechce, nepropustí-li jich na svobodu z toho zajetí, chceme jich pomstiti byť i hojným krveprolitím; neboť kníže onen chce zničiti sjednocení mezi námi a bratřími našimi Čechy již učiněné"; sám král Vladislav, Vitovd a synovec jeho Sigmund Korybut psali výhrůžné listy knížeti Opavskému. Vitovd skutečně vyslal vojsko polsko-ruské pod Sigmundem Korybutem Čechům na pomoc; do Krakova před očima takřka krále Vladislava hrnuli se pod prapory Korybutovy nejen Poláci, ale zvláště Rusíni z vojevodství ruského (Haliče), přijímající svátosť oltářní též pod obojí.

Na sněmě čáslavském přijat svorně Korybut za správce zemského, učiniv slib, hájiti zákona božího a čtyř artikulův pražských, a v brzce získal si i Tábory a „otce" Žižku; účastnil se pak s vojskem polským ve všech dalších bojích v Čechách, a když musil konečně po odvrácení se Vladislava a Vitovda od Čechův (po synodě lęčické 1423, směřující hlavně proti husitství v Polště se šířícímu) opustiti Čechy, učinil to nerad, a vrátil se později o své ujmě s vojskem opět do Čech (1424) k velikému hněvu krále Vladislava, a zůstal zde po mnohá léta, bojuje v řadách husitských. Ale nadarmo již vyzýval a prosil Vladislav Poláky a Rusíny, aby se zúčastnili v bojích proti Čechům (v máji 1423); veřejně a valně zdráháno se potýkati se s těmito; ba když i 5000 Polákův konečně přitrhlo na Moravu bojovat proti husitům, nedopustil toho tehdejší držitel Moravy, rakouský vévoda Albrecht, maje je v podezření. Povstalé po smrti Vitovdově (1430) různice mezi Litvou a Polskou zavdaly příčinu ještě užšího Polákův s Čechy

spříznění. Král Vladislav, svírán jsa kromě toho i německými rytíři, počal se kloniti opět k Čechům, snaže se sjednati jich smíření s církví. K tomu cíli bylo uspořádáno valné, ač ovšem marné, hádání mezi českými a polskými theology v Krakově (19. března 1431), vedené nejvíce jazykem českým. Když pak husité jsouce v letě r. 1432 ve Slezsku poblíže hranic polských, obnovovali zvláštním poselstvím ke králi Vladislavu tehdáž v Pabianicích meškajícímu návrhy o užším státním spojení Čech a Polska; poslové čeští přijati jsou s neobyčejnou slavností a přízní, a mezi Čechy a Poláky uzavřena jakási obranná smlouva, zejmena proti Němcům. „Čechové“, pravili čeští poslové, „národ Polákům pobratimský a pokrevný, jeden původ a jazyk s nimi mající, nic vroucněji si nepřejí, než aby království polské od veliké přemoci nepřátelské bylo svobodno“; ukazujíce pak k mnohým nepřátelům Polska, usilujícím je zkaziti (císař, Litva, Multany, křižáci), přikazovali v službu krále polského výborné své vojsko, „jehož pohledu Němci ani snésti nemohou.“ A vskutku již za rok (1433) vtrhl hejtman Sirotčí, Jan Čapek ze Sán, skrze Slezsko a Velkopolsku do Nových Marek, kdež spojiv se s vojskem polským pod Sędziwojem Ostrorogem společně plenili Prusy (t. j. staré gdaňské Pomoří); když pak Čapek v dobytém městě Tčevě nalezl mezi bojovníky též několik Čechův, křižákům slouživších, dal je upáliti za to prý, že „prodali se Němcům proti vlastnímu národu svému slovanskému“. V bojích vedených mezi Vladislavem a Svidrigajlem o Litvu, podávali se oba bratří k rozsudku českého sněmu; zejmena Svidrigajlo ucházel se o přízeň Korybuta, Prokopa, Kostky z Postupic a j. zvláštními listy,

jazykem českým psanými; v památné bitvě u Vilkomíře na Litvě (1. září 1435) bojovaly husitské roty po obou stranách. Vůbec vojska česká počínala býti hojná v Polště („Co Polak to pan, co Czech to hetman"), mnozí polští a ruští páni (Ostrožští Fridrich a Václav) i bojovníci bojovali v řadách husitských; dle válečného umění českého ustrojovalo se polské a ruské (u kozákův); o válečníku polském Mikoláši Firlejovi výslovně svědčí Paprocký, že stráviv mládí ve vojště českém, zavedl v Polsku obyčej šikování vozův, točení táborův.

Po bitvě Lipanské a uvedení pořádku do země, sliboval král Polský svým přívržencům pomoc i ochranu proti císaři Sigmundovi, který však přijat za krále (1435). Ale ne tak pokojně dosedl na trůn český nástupce jeho Albrecht rakouský. Mocná strana hlavně rytířův a měst, horlivých husitův a Táborův, opřela se volbě panovníka krve německé, žádajíc, aby „Čechové, nemohou-li ze svého jazyka pána míti, na jiný slovanský" pomyslili, že „slušno jest slovanského jazyka pána hledati a k německému nikoliv nesvolovati." Strana ta rozjitřena opustila volicí sněm, když většina přiznávala se k Albrechtu (27. prosince 1437), a pod vůdcovstvím slavného Hynce Ptáčka z Pirkšteina na sjezdě kutnohorském uzavřela usilovati o spojení koruny polské a české. Poselství vypravené do Krakova podávalo koruny české polskému královici Kazimírovi (v máji 1438), což sněm korčínský velikou většinou hlasův schválil, uzavřev též poslati válečnou pomoc do Čech; Kazimír pak přijat od polské strany za krále českého. Nic nespomohlo poselství Albrechtovo u krále Polského, který posly odbyl poukazováním k jednomu původu a jazyku Polákův a Čechův, a k něme-

ckému původu krále Albrechta, žádaje, aby bratr jeho Kazimír byl přijat vesměs za krále. Z toho vznikla domácí válka; na pomoc straně polské, oblíbené i u obecného lidu, přitrhlo do Čech vojsko polské pod vojevodami Sędziwojem Ostrorogem a Janem Tęczyńskim. Albrecht volal, ne bez prospěchu, knížata a města německá na pomoc, ukazuje k nebezpečí, kteréžby celému národu německému („dem heilgen reich und allem deutschen gezunge") povstati musilo ze spojení Čechův a Polákův, jelikož nedávno ještě Čechům jediným odolati tak nesnadno bylo. Válka tato, v níž se již již celá Polska s králem Vladislavem v čele zúčastniti hodlala, ukončena však brzy příměřím vratislavským ve prospěch Albrechtův. I po brzké smrti krále Albrechta usilovali na volicím sněmě r. 1440 zvláště Táboři o zvolení obou královských bratří Vladislava a Kazimíra, ač marně. Sympatie k Polákům nemizely však v Čechách, a zjevily se mocně za národního krále Jiřího z Poděbrad. Oba králové český i polský lnuli k sobě zvláštním přátelstvím skrze celý čas svého panování. „Uvaž slávu i dávnost společného nám jazyka", pravil král Jiří Kazimírovi na sjezdě hlohovském (v máji 1462), „podporuj a braň mě proti říši, císaři a kurfirštům, kteří za příčinou křižákův také Polsku nejednou činili křivdy." I ačkoli pak i povstalá jednota panská v Čechách, Vratislavští i papež podávali koruny české Kazimírovi, odpíral tento všeliké vojny a snažil se zvláštním poselstvím (1467) sjednati pokoj mezi Jiřím a papežem i jednotou panskou; byloť mu „podle té lásky, kterouž měl ku příbuznému národu českému, záhub a plenění země té srdečně líto"; král Jiří ochotně se podával k rozsudku krále polského,

„bratra svého,“ ve věci pánův zprotivilých. Když pak konečně vypukla válka mezi Jiřím a uherským Matiášem, podával již Jiří Kazimíru naděje následnictví trůnu českého; žádaje, aby pokračoval v díle smírčím; a skutečně poslové polští opět usilovali v Olomouci o sjednání pokoje, ač marně (1468) K úzkým přátelským svazkům Čechův a Polákův zřejmě ukazoval tehdáž papežský legát biskup Rudolf, podávaje české koruny markrabímu Brandenburskému Fridrichovi, a k nebezpečí hrozícího tím i Brandenburku za příčinou Nových Marek: Polsko prý je s oběma stranama v Čechách v dobrém přátelství, nadívajíc se koruny české, což kdyby se stalo, rozmůže se velice „kacířství“ i v Polště, sami prý kněží polští jemu přejí, mnozí páni a šlechtici polští jsou jím „otráveni“; ba i mnozí „kacířští“ kněží v Čechách jsou Poláci.*) Na sněmě pražském v červnu 1469 zvolen jest působením krále Jiřího polský králevic Vladislav budoucím králem českým, a národní strana polská žádala na bouřlivém sněmě piotrkovském bezvýminečného nejužšího spojení Polska a Čech, kdežto jiná strana opírala se z náboženských příčin přijetí výminek. Nicméně jsou odtud záležitosti koruny české považovány za věc Kazimírových synův co jejich dědicův, a po smrti krále Jiřího zvolen jest na sněmě kutnohorském proti všelikým kandidátům králevic Vladislav za krále českého (27. máje 1471). Připomínalť tehdáž přední posel polský, pan Dobiesław z Kurozwęk, kastelán lubelský („pan Lubelčík“), „nejen obou ná-

*) Připomínáme kú př. kněze Michala Poláka, rodilého z Velkopolsky, faráře pod obojí u sv. Jiljí v Praze, který pak značně přispěl k převaze strany polské v Praze, když se jednalo o zvolení králevice Vladislava r. 1471.

rodův, českého a polského, původní příbuzenstvé a odvěkou obapolnou lásku, tolikerými skutky zřejmě dokázanou, ano nebylo pamětníkův, žeby kdy byli spolu v zášti a válku zabředli," ale také věrné přátelství obou králův, nebožtíka Jiřího a Kazimíra, a tohoto horlivou péči o dobro království českého. Hlavním zástupcem strany polské v Čechách byl zase horlivý husita, slavný Ctibor Tovačovský z Cimburka. Zvolení Vladislava přijato v Čechách i v Polště s velikou radostí, i shledáváno v tom „zvelebení a slávu jazyka slovanského;" nemile však dotklo se německé říše chtějící míti Němce na trůně předního prý kurfirštství. Polsko pak mocně se účastnilo v uhájení království českého, ačkoli teprvé po smrti krále Matiáše Vladislav spojil celou korunu českou, a zároveň se stal králem uherským. — Vstoupením Jagajlovcův na trůn český splněno konečně, ač jen na krátko a neúplně, přání jevené hned na počátku bouří husitských, aby totiž panující rod polský zaujal též trůn český. Jeví se mocně v bouřích těch skrze celé století XV. nyní tak zvaný „panslavismus": snaha bližšího politického spojení Čechův a Polákův, myšlénka to již dávná českých Boleslavův, zejména pak polského Boleslava Chrabrého. Že pak „panslavismus" tento nevešel úplně ve skutek, stalo se hlavně následkem náboženské idey provázející tehdejší hnutí národní, následkem husitství, kteréž snahami hierarchie polské v Polště, ač ne udušeno, předce znamenitě jest seslabeno. O sto let později, kde moc katolicismu v Polště byla zlomena, a naděje byla, že koruny česká a polská opět spojeny budou pod rodem rakouským, neměl „panslavismus"

tento, ač opět se zjevil, z rozmanitých příčin žádoucího úspěchu.

Svorným zvolením rodu rakouského na království české s pominutím Jagajlovcův (ač král polský Sigmund dopomínal se též trůnu českého) vzaly snahy státního sloučení Polska a Čech za své; přátelské poměry však mezi národem českým a polským nejen že neseslábly, nýbrž i zmáhaly se znamenitě, a to sice hlavně na poli duchovním. — Jazyk český veliký měl vplyv co jazyk vytříbený a ustálený na tvořící se teprvé polský jazyk spisovný; i jakkoli polská hierarchie hleděla pak naň co na nebezpečný jazyk „kacířův", nalezl průchod i ke dvoru královskému v Krakově, i k velkoknížecímu ve Vilně (zpomenuté již české listy Svidrigajla). Vladislav Jagajlo rád mluvil česky, a taktéž dvořané („Pierwiej gdy co zacnego i w Polszcze zmawiano, tedy to czeskim słowem zdierżeć obiecano" praví pozdější Rej z Nagłowic); hádaní českých a polských theologův r. 1431 v Krakově vedeno hlavně jazykem českým, taktéž i ve vyjednáváních smírčích poslův polských s králem Jiřím užíváno hlavně jazyka českého. Jazyk český zachoval si důležitost svoji v Polště hluboko do XVI. století; v knížetstvích Zátorském a Osvětimském někdy slezských užíváno jazyka českého v listinách jistě ještě r. 1530; známý Lukáš Górnicki dosvědčuje ve spise Dworzanin polski (r. 1565) rozšířenosť jazyka českého v Polště ještě v druhé polovici XVI. století, s jakousi rozdrážděností vytýkaje Polákům, zvl. řečníkům, že míchají česká slova s polskými, stavíce jazyk český nad polský. Vplyv jazyka českého na polský jevil se napořád až hluboko do XVI. století, zvláště ve spisech theologických; ve třech Šarffenbergerovských biblích

Leopolity jest mnoho českých výrazův, ba celá místa, a ještě r. 1574 praví Hier. Małecki (v domácí postille Lutherově): „Dobry interpres, który z niemieckiego języka przekładać chce, musi dobrze po niemiecku rozumieć, i też nie tylko dobrym Polakiem być, i phrases prawie i właśnie używać, ale też musi i czeski język umieć, a to dla tego, iże polski i czeski język jednaž mowa jest, okrom tego, iže každy język z nich ma swoje osobliwe dialectos seu proprietates. A iže Czechowie są pierwszy niželi Polacy w przekładaniu bibliej i inszych ksiąg Lutherowych na swoj czeski język, a dla tegož my Polacy musieliśmy wiele słów od Czechów brać i dzisiejszego czasu; a zwłaszcza w teologiej wiele ich brać i onych užywać musimy.“ — České knihy prodávány i do Polska, a vydávány nejen k užitku „národu českého a království tohoto slavného, i také pro dobré všech Čechův, Moravanův a Polákův, a tolikéž i pro ty národy, kteříž našeho ušlechtilého a širokého slovanského jazyka požívají“ (jak praví ku př. Jiří Melantrich v předmluvě k českému vydání Mathiolova herbáře r. 1562). Ostatně vědomí slovanské často se jeví u tehdejších spisovatelův českých i polských, jakož i jakási známosť jazykův slovanských (u Hrubého z Jelení, Blahoslava, Benešovského, Loderekera a j.); Poláci přebývali velmi často v Čechách a na Moravě, a Čechové zase v Polště. Zvláště potěšitelným úkazem vzájemnosti skutečně „slovanské“ a to praktické v době tehdejší jest spisovatel polský i český, Bartoloměj Paprocký, jenž první pokusil se o sestavení dějin šlechty zemí slovanských, pracuje od mnoha let „o starožitnosti erbův i rodův slovanských.“

Na známosť jazyka českého u králův českých rodu Habsburského kladena vůbec i váha politická, a Matouš Benešovský připisuje gramatiku českou (1577) králi Rudolfovi praví mezi jiným: „Poněvadž národ illyrský t. j. slovanský, odkud my počátek béřeme a touž řeč máme, široko světem rozšířen jest, v kterémž náš jazyk jako kvítko za obzvláštní svou ozdobností nejušlechtilejší jest, jemuž naši národové všickni s nejochotnějšíma ušima naslouchají a naslouchajíce z něho rozkoš mají: není pochybnosti, žeby jedenkráte mohla aneb sama Vaše Milosť aneb její bratří nejmilejší skrze přízeň těch národův, nad nimi a skrze ně nad jinými vládnouti.“ Když po vymření Jagajlovcův rod rakouský několikráte se ucházel o uprázdněný trůn polský, užíval v poselstvích těch hlavně pánův českých a moravských, a tito odporučujíce arciknížata důraz kladli zvláště na příbuznosť Polákův a Čechův a na známosť jazyka českého u arciknížat. Tak Vilém z Rosenberka, nejvyšší purkrabí pražský, v obšírné řeči, kterou měl jazykem českým 10. dubna 1573 u Varšavy, odporučuje Polákům za krále arciknížete Arnošta, zvláště připomínal příbuznost Polákův a Čechův, stejnou řeč a povahu, a živé přátelské svazky mezi šlechtou českou a polskou; sám Rosenberk byl dvakráte u malé strany polské kandidátem trůnu. *) Když podruhé byl polský trůn uprázdněn, připomínal přední vyslanec císařský vratislavský biskup Martin Gerstmann v řeči 13. list. 1575, že arcikníže Arnošt ze čtení knih a také cvikem ve mluvení s dvořany tak se naučil česky, že každému snadno může rozuměti, pročež naděje jest, že jsa kníže

*) Rosenberk vykonal pak ještě dvakráte poselství do Polska.

bystré mysli lehce se naučí příbuznému jazyku polskému. K císaři Maximilianovi, zvolenému (hlavně od senátorův) králi polskému, promluvil ve Vídni dne 18. ledna 1576 Albrecht Łaski, vojevoda sieradzký, jazykem polským, načež Maximilian vymlouvaje se, že polsky neumí, než jestliže by se líbilo, že odpoví po česku; a z dlouhé jeho řeči plynně po česku promluvené poslové polští velikou měli radost. Když naděje byla, že po smrti Štěpána Bátoryho zaujme trůn polský arcikníže Maximilian, tu z povýšení domu rakouského veliká byla radost v Čechách („spřízněni budou Lechové, Moravané i Čechové, potěšení bude nové“ praví se ku př. v souvěké písni od r. 1588). Příklad šlechty polské vždy větší moci nabývající nezůstal bez vplyvu i na šlechtu českou, domáhající se taktéž větších volností, a zajímavý jest tu záměr Václava Vchynského přetvořiti zřízení zemské na způsob šlechtické republiky polské (před udělením majestátu); když pak belgický vyslanec Vischer, jemuž Vchynský tento záměr obšírněji vyložil, ukázal k veliké podobnosti zamýšlené této změny v zřízení zemském s poměry polskými, odvětil Vchynský, že „Čechové a Poláci jsou bratří.“ — Zvláště úzkými staly se přátelské poměry mezi Čechy a Poláky jednotou českých bratří. Čeští bratří přinuceni jsouce r. 1548 vystěhovati se z Čech obrátili se do snášelivé Polsky, hl. do Velkopolsky dávnými husitskými sympatiemi již známé, a přijati jsou ochotně na panstvích pánův Górkův, Ostrorogův, Zborowskich, Leszczyńskich a j. Měli pak veliký vplyv na záležitosti i ostatních polských dissidentův; ve sjezdech jednoty v Čechách a na Moravě zúčastňovali se bratří polští; mnozí starší jednoty, rodilí Čechové a Moravané, stali

s spisovateli polskými; jmenujeme zde jen proslulé Izraela, Šimona a Jana Turnovského, Rybinského, Paliura. Množství velkopolských rodin šlechtických přilnulo k bratřím českým. Nového přírostku dostali bratří čeští v Polště z Čech a Moravy po bitvě Bělohorské, a ve Velkopolště jsou pak vedle sebe dvě církve bratří, polská a česká; v Lešně velkopolském působil Komenský, tištěny knihy české atd. Jaksi poslední upomínkou vzájemných přátelských poměrův obou národův, českého již kleslého a polského klesajícího, jest prosba berlínských Čechův za kazatele, vznešená k bratrské církvi lešenské r. 1747; „jako někdy Čechy pomáhaly Polsku, tak nyní nechť pomůže Polsko Čechám.“ Za dlouhověké literární i politické mdloby, v niž národ český po bitvě bělohorské upadl, nemohlo býti o jakýchsi užších svazcích mezi Čechy a Poláky ovšem ani řeči. Jen několik učencův vědělo o společném původě obou národův (připomínáme ku př. pověstné hádky o „Čechu a Lechu“ v XVIII. století mezi Dobnerem, Duchovským, Athanasiem, Pubičkou, Jabłonowskim); masy národu osvícenější i prosté nevěděly o sobě téměř nic. Pád Polska nemohl tudíž u Čechův učiniti žádného patrného dojmu.

Tak jako mezi Čechy a Poláky, jeví se vědomí slovanské, cit jednostejného původu, i mezi národem Polským a Ruským. Nemyslíme tu tak poměrův mezi Poláky a Rusíny, kterýmžto co příslušníkům státu polskolitevského vědomí slovanské bylo věcí zcela jasnou, vplyvem polských řádův a jazyka na jich řády a jazyk i s praktickými následky spojené; a to vědomí slovanské nesláblo nikdy, byť i tito oba „vlastní odedávna přirození bratří“ (jak je Chmelnický nazývá) velmi často

mezi sebou nebratrsky se prali. Myslíme tu spíše ono vědomí slovanské, které jevilo se mezi říší polskou a samostatnou říší ruskou (moskevskou), za příčinou sousedství v neustálých stycích žijícími. Vědomí to vystupuje v plné síle zvláště tehdáž, naskýtá-li se příležitosť státního spojení obou těchto říší slovanských (tak jako mezi Čechy a Poláky), a zachovalo se napořád v následujících časech přes všechny hrozné boje, jež o prvenství na severu spolu vedly státy polskolitevský a moskevský, a přes všechnu rozhořčenosť a zášť z bojův těch se prýštící; nikdy nezapomínáno v Pólsku slov polského kronikáře Bielského, že „samá jedność mowy nas i Moskwę jawnie wydaje, żechmy z jednego narodu z sobą poszli, i przetož spólnego musim być ojca dzieci.“ Že pak obě říše již dříve spojeny nebyly způsobem mírným, i toho příčinou jest těžká kletba plemene slovanského — rozdílnosť vyznání; nechtěltě ba nemohl car ruský státi se katolíkem, nechtěje se spronevěřiti svému národu, a naopak král polský nemohl z téže příčiny přijíti pravosláví. Po vymření Jagajlovcův v Polsku dvakráte naskytla se caru ruskému Ivanovi Hroznému příležitosť zaujíti trůn polský (1573 a 1575), a dlouhá byla o to jednání; hlavní však překážkou byla rozdílnosť vyznání; spojení obou říší přáli si zvláště Litvíni, — z větší části pravoslavní Rusíni, — mezi jiným také pro „podobnosť jazyka a obyčějův“; ale i v Pólsku sám primas arcibiskup hnězdenský Uchański radil Ivanovi, aby v listech, jež by posýlal do Polska, se vyslovil, že „nejsem kacíř, nýbrž křesťan, křtěný ve jméně sv. trojice, že Poláci a Rusové jsouce jednoho plemena slovanského čili sarmatského mají jako

bratří míti jednoho panovníka.“ Rozdílnost vyznání byla opět hlavní překážkou, že po smrti krále Štěpána Bátoryho (1586) car Feodor Ivanovič nedosedl na trůn polský; o zvolení Feodora usilovali zase zvláště Litvíni, ukazujíce k velikým prospěchům, které by vznikly ze spojení obou sousedních říší „jednoho jazyka i národu slovanského.“ I když zvoleni jsou Maximilian rakouský a Sigmund švedský ode dvou stran polských, vynasnažovali se páni litevští neunavně o zvolení Feodora za krále, nebo alespoň o připojení Litvy, zemí ruských, i Podleší a Mazovie k říši moskevské, Němce na trůně míti nechtějíce, jelikož prý — jak mimo jiné pravili vojevoda vilenský Krištof Radzivill a vojevoda trocký Jan Hlebovič vyslancům moskevským — „německý jazyk slovanskému jazyku nic dobrého neobmýšlí.“ Hned za nástupce Feodorova, Borisa Godunova, zase usilováno o nejužší spojení obou říší (1600), a mezi výminkami věčného pokoje a spolku, předloženými od vyslance polského, litevského kancléře Jana Sapiehy, na prvním místě jest, aby oba panovníci jakož i všichni obyvatelé Polska, Litvy a Moskvy byli „u věčné nerozdílné lásce bratrské, jakožto lidé jedné víry křesťanské, jednoho jazyka i národu slovanského“; ostatní výminky týkaly se vzájemné posloupnosti obou panovníkův, a takřka slití obou dvou říší v jednu. I hrozné události na počátku XVII. století, kde bandy polských pánův a konečně i Polska sama vytrhly do pole k dobytí trůnu moskevského hrozíce jižjiž zkázou národu ruskému v carství ruském, nezviklaly onoho citu slovanského vědomí; při uzavírání konečného míru mezi oběma rozsápanýma říšema na Poljanovce u Vjaźmy (1634) opa-

kovány tytéž výminky, jako za Borisa Godunova, a na prvním místě zase, že dlužno „býti u věčné přízni, co lidé jedné víry křesťanské, jednoho jazyka i národu slovanského.“

Vědomí slovanské skvěle osvědčil též pán polsko-ruský Adam Kysel, vyjednávaje r. 1646 s ruským carem Alexějem o spolek Polska s Rusí moskevskou proti Tatarům krymským. Velebilť tehdáž Kysel v květnaté řeči velikou dobu věčného spolku obou dvou mohútných sousedních říší, které „jako dva cedry libanonské z jednoho kořene stvořila pravice vševládnoucího hospodina z jediné krve slovanské a z jediného jazyka národu slovanského, jak dokazují prameny, zvláště pak sám jazyk, oběma velikým říším, jako jedinému národu, společný a nezměnný“; líče pak historii národův slovanských rozdělil ji na tři doby, „dobu šťastnou, kde Slované sjednocením svých sil slynuli po celém světě; svědčíť Řím starý i nový o chrabrosti slovanské; dobu nešťastnou, dobu neblahých svárův, kde Slované oddělivše se hojným sebe hubením a krveprolitím bratrskou lásku roztrhali, kde mnohými dědinami národův našich cizí národové, i pohanští, ovládli; konečně nastala (dle Kysela) třetí doba, doba věčného spolku a bratrské lásky, návrat k prvotnímu stavu jednoho rodu a přátelské lásky.“ Krásná slova tato zůstala ovšem jen pouhými slovy; ale i za hrozných vojen vzešlých brzy po tomto poselství Kyselově mezi Polskem a Rusí moskevskou za příčinou povstání Chmelnického zase se vyskytla myšlénka o zvolení cara Alexěje za krále polského, ale zase neprovedena hlavně za příčinou rozdílu u vyznání. Pravíť r. 1658 polský král Jan Kazimír v universále, — svolávaje sněm, na němž

by se jednalo o spojení Polska s Rusí moskevskou, — že na sněmě tom „s panovníkem a sousedním národem Ruským, který jest jedné a tétéž krve a původu slovanského s námi, náboženstvím, jazykem, obyčeji jen málo v čem se liší, má vzniknouti a se zaříditi stálý pokoj a pevné sjednocení k postrachu sousedův, veškerému jménu slovanskému závistných" (dle současného skoro polského kronikáře Kochovského). Taktéž nezdařilo se zvolení careviče Feodora i samého cara Alexěje za krále polského r. 1678; rozdíl vyznání byl zase překážkou spojení obou národův „jazykem, mravy, ústrojím sobě podobných, u víře málo co různých." — Události XVIII. století ovšem rozhořčily oba dva slovanské národy ve svrchované míře a učinily velikou roztržku mezi Poláky a Rusy.

Slovanské vědomí u národův, polohou zeměpisnou od sebe oddělených, nemohlo ovšem vésti k takovým praktickým výsledkům, jaké zamýšleny i prováděny u sousedních národův slovanských; vědomí to tudíž jeviti se musilo hlavně ve spisech. Tak ku př. dobře věděli Čechové o slovanském původě národu ruského v říši „Mozkevské"; a naopak zase Petr Veliký, potřebuje rozličných úředníkův k provádění svých záměrův, volal do Rus „šrejbery z Bemčan (Čechův), Moravcov i Šlencov (Slezákův)", a hledal v Praze lidi, kteří by pomocí Rusův překládali potřebné knihy do ruštiny. Ba i u zapomenuté skoro již větvičky slovanské, u Srbův lužických, vítal farář Michal Frencel „russovského kněžora" (císaře) Petra r. 1697 skrze Lužici se ubírajícího. — Taktéž uvědomění slovanské mezi Čechy a Jihoslovany nemohlo vésti k větším praktickým výsledkům, a jevilo se ovšem hlavně na poli theoretickém

v literatuře. Založením slovanského kláštera v Praze (1347) a usazením se tu slovanských mnichův z Charvát, Dalmácie a Bosny seznámili se Čechové blíže s Jihoslovany, a nacházeli pak velkou oblibu ve slovanské bohoslužbě. Slovanský klášter ten měl raziti dráhu spojení církve východní se západní, a když mocný car srbský Štěpán Dušan hotov byl, sjednocení toto přijíti, hleděl jej císař a král Karel v tomto úmyslu potvrditi, jevě nad tím radosť i proto, že oběma jest společný „vznešený jazyk slovanský“ (1355). Pozoruhodno jest, že později v druhé polovici XVII. století posýlány (i žádány) jsou katolické české knihy bohoslužebné, hlavně z dědictví Svatováclavského, do zemí jihoslovanských, do Slavonie, Charvátska, Dalmácie, Bosny, ba i do Srbska a Bulhar, „kdež užívají (prý) českého anebo nemnoho rozdílného jazyka,“ (dle svědectví pražského arcibiskupa Waldšteina 1692).

Jakkoli spojení mezi národem Ruským a Jihoslovany nemohlo býti taktéž bezprostřední nejen za příčinou zeměpisné polohy nýbrž i pro četné asiatské hordy, neustále mezi Rusy a Jihoslovany se tisknoucí (Chazaři, Maďaři, Pečenězi, Polovci, Tataři i Turci); byly poměry mezi oběma těmi kmeny slovanskými předce ode dávna velmi přátelské a úzké, jevíce se hlavně na poli duchovním. Od Jihoslovanův přejali Rusové s vírou pravoslavnou i důležitý symbol jednoty církevní i národní, — jazyk církevní, jazyk „slověnský“, pěstovaný pak společným úsilím i jihoslovanských i ruských spisovatelův, pokud nevyvinula se domácí nářečí v dokonalé jazyky spisovné; slovanské rukopisy psané u Bulharův a Srbův přecházely do Rus, a naopak; mnozí Bulhaři i Srbové byli kněžími v Rusi, za-

jímali zde i stolice biskupské; z Ruska dostávali později pravoslavní Jihoslované, uvržení v porobu tureckou, církevní knihy k velikému štěstí svému. Když pak konečně podařilo se Rusku vliv svůj rozšířiti k Černému moři i v Balkánský poloostrov, nastaly zvláště přátelské poměry mezi národem ruským i pravoslavnými Jihoslovany, kteří zároveň s Řeky a Rumuny viděli a posud vidí v Rusích své osvoditele. — U Jihoslovanův západních, katolických, jevilo se vědomí slovanské hlavně jen způsobem theoretickým, jak také jinak býti nemohlo; neměliť ani času ani příležitosti, dokázati je prakticky. Literatura těchto Jihoslovanův (u nichž dle jednoho ruského cestopisce XV. století jest jazyk od Rusi, víra však latinská), zejména u Jihoslovanův dalmatských, pěstovaná v jazyku, významně jmenovaném „slovinským“ t. j. slovanským, podává četných a rozmanitých svědectví o jasném uvědomění slovanském na jihu. Hrdinské činy „slovanských“ Polákův, polského královice Vladislava, nadchly dubrovnického básníka Ivana Gundulića k překrásné básni „Osman“, a co pověděl biskup čanádský, Vrančić, o rozsáhlosti a moci národu slovanského (v předmluvě k slovníku slovinskému, t. j. charvátsko-srbskému 1595), že „nije većega jazika na svitu, koliko se može znati, od nás od Slovinskoga, jerbo dobar díl Europe i Azie zauhitjuje“, vyskytá se pak zhusta u jihoslovanských učených, u Vitezoviće, Ardelia della Belly, Dolci-ho a mnohých jiných. Jazyk, jehož užívali Rusové v knihách bohoslužebných, byl pak zaveden i do bohoslužebných knih u Jihoslovanův katolických (t. j. pokud měli bohoslužbu slovanskou) působením Levakoviće a Karamana, u pravoslavných pak ujímal

se vždy více liturgickými knihami, jež jim posýlány z Rusi.

Zvláště mocně vystupuje uvědomění slovanské u Charváta Križaniče, který odebrav se za cara Aleksěje Michajloviče (1645—1676) do Moskvy, sepsal tu obšírné dílo o carství Ruském. *) O tomto spise poněkud šířeji zde pojednáme, co o vzácné památce skutečně uvědomělého panslavismu, která posud má cenu, posud obsahuje mnohé pravdy. Jeví se tu Križanič nejen co muž velice vzdělaný a v rozličných vědách, zejména pak v historii znalý, nýbrž i co neobyčejně na ten čas uvědomělý Slovan, jenž výborně znaje tehdejší namnoze trudné poměry národův slovanských, cítí hluboce jich ponižování a pokořování jinými národy, a spásu Slovanstva vidí v Rusích co jediném národě slovanském žijícím pod panovníkem vlastního jazyka. Z toho dlužno sobě vysvětliti i nesmírnou zášť zvláště proti Němcům, jimž — jako Dalemil — přičítá skoro všechno zlé, Slovany kdy zastihší. Pomíjíme jinak velmi zajímavé kapitoly díla Križaničova jednající o materiálném blahobytě, o jeho prostředcích, obchodě, řemeslech, orbě, rudnictví, o tom, jak se provádějí na Rusi a jak by se tu povznésti mohly, o formě vládní, o rozličných stavech, o způsobě vladaření atd., a obrátíme se k částem týkajícím se všeobecného položení celého Slovanstva. V kapitole 7. jedná ve formě dialogu mezi Borisem (Rusem) a Hervojem (vůbec Slovanem) o „barbarství“, jež ostatní národové Slovanům vytýkají. „Já mnohokráte, bratře Hervoji,“ —

*) Dílo to vydal Bezsonov v Moskvě 1859, pod titulem „Russkoje gosudarstvo v polovině XVII. věka.“

dí Boris — „přemýšlím o trudném položení všeho národu našeho slovanského, ve kterém šest kmenův se počítá: Rusi, Leši, Češi, Bulhaři, Srbi a Charváti; i uvažuji, jak jsme ponižováni ode všech národův, z nichž jedni nás zuřivě urážejí, jiní námi nadutě pohrdají; jiní nás vyjídají i požírají náš blahobyt před očima našima, a — což nejvíce jest urážlivé — nám nadávají, se posmívají, i nenávidí nás, a nazývají nás barbary, a spíše mezi dobytek, nežli mezi lidi nás počítají.“ Na to vykládá Hervoj Borisovi příčiny tohoto pohrdání (neumělost Slovanův a koření se všemu cizímu), význam slova barbaři, odmítaje ho od Slovanův, uvádí některá pohrdlivá pořekadla, jichž užívají cizí národové o Slovanech, a (kap. 10.) rozbírá zprávy některých cizích spisovatelův o Rusi, kteří všichni píšíce o národě ruském nebo o jakémkoli slovanském „nepíší historii, nýbrž štiplavou hloupou píseň“, naše vady a nedostatky zvětšují, a kde jich není, vymýšlejí, nestydatě lhou. Mezi skutečné vady a nedostatky Slovanův počítá Hervoj (kap. 11.) lenivost, nevzdělanost v porovnání s jinými národy evropskými, náklonnost k pití a utrácení, ukrutnost k poddaným, krajnost ve panování (u Polákův vláda nevázaná, u Rusův krutá), poddajnost cizím národům proti vlastním bratřím. „A my ve své hlouposti dáme se mámiti, a za jiné bojujeme, a cizí vojny činíme svými; a mezi sebou se nenávidíme, sobě nevražíme na smrť, a bratr bratra vyhání beze vší potřeby a příčiny; cizincům vše věříme, s nimi přátelství a smlouvy zachováváme, a sami sebe i svého národu se stydíme a odmítáme. My bez rozvahy jdeme za nimi a moříme se mezi sebou bez počtu a konce.“ Jedna z hlavních vad Slovanův jest povolnost ba láska

k cizincům, k jich mravům a obyčejům (kap. 12—16.). Jakkoli cizinci jim se posmívají, z jich potu žijí mezi nimi podle svých obyčejův, Slované vše si dávají od nich líbiti, dávají se vydírati, jak se děje zejména v Polsku, ba volají si i cizince za pány, hlavně z Němcův, jak jsou toho četné důkazy z historie; i Rusové prý často myslili na švedské prince, již dříve povolavše si Varjagy, Poláci hledali si krále ze všech koncův světa, a „kdoby všechna pohanění spočítal, která Poláci jediní od jinorodých vládcův přetrpěli, veliké knihy by sepsal“ (Križanič uvádí hojné doklady z historie); menší jest tu hanba, dostali-li se národové slovanští Srbi, Bulhaři a Charváti pod panství turecké výbojem. Je-li potřebí voliti si už panovníka, tu dlužno „ne voliti cizince, nýbrž člověka slovanského rodu“; panovník ten své dcery má vdávati jen za panovníky „slovanského rodu“, nebo za domácí šlechtu (kap. 31., 32.). Križanič nezavrhuje ovšem všeho cizího, jelikož dobré věci dlužno přijímati odkudkoli, ale ukazuje k tomu, že cizinci i pod záminkou, že přinášejí věci dobré, hledí Slovany všelijak odříti. Ale ze všech rozmanitých ran a škod, jež Němci Slovanům přinášejí, jsou prý tři hlavní: kacířství, rozkošné živobytí a kažení a rušení monarchie (kap. 21.), jak prý — dle Križaniče — učinili Polákům ve svrchované míře. Vášnivě brojí Križanič na mnohých místech proti Němcům, připomínaje ve mnohém našeho Dalemila a písemností z dob husitských bouří. Němci prý „nás vytiskli z celých zemí, z Moravy, z Pomoří, ze Slezska, z Prus; v Čechách již málo co slovanského zůstává ve městech; a u Polákův jsou všechna města plna cizincův — a my jsme jich chlapy; zemi pro ně vzděláváme, i vojny v jich

ospěch vedeme, aby oni seděli bez práce ve městech, kamenných domech, a hodovali, a nás sviněmi a psy zývali“ (kap. 16.). „Svým psím kousáním a trýzně- m množství našich Slovanův mezi nimi pomíchaně jících dohnali až k zoufalství, tak že se stydí svého zyka a rodu, a mnozí skrývají svůj původ a vydávají býti jiného národu“ (kap. 53.). Němci dobyvše si nství v Uhřích, Čechách, Polsku i Litvě (t. j. švéd- á dynastie), „hněvají se, vztekem skřípají a pukají, nemohli ještě pod svoji moc dostati i říše ruské, eré povždy jediný bůh zachránil od přelítého jarma ěmeckého“ (tamž). Proto ze Slovanův nejvíce nená- dí Rusův, škodí jim všemožně, roztrušují o nich nej- nebnější pověsti, a dovedli toho, že v celé Evropě usí se povrhuje, a že „všechna česť a vážnosť slav- ého carství toho u Evropanův docela jest zničena“ ap. 58.). Aby Slovany rozdělovali, „sejí mezi námi ustále vnitřní různice; dlužnoť uvážiti, že my Ru- ové s Poláky jsme lidé jednoho jazyka, a dnoho otce děti; a pro tuto říši nemůže ýti většího štěstí, jako kdyby byla mezi ámi bratrská svornosť.“ V nenávisti Němcův, hž charakter líčí ve zvláštním oddíle (58.) nejčerněj- mi barvami, zabíhá Križanič až do dětinských kraj- ostí, tak že nerozpakuje se i raditi, že dlužno před mi utíkati, jich nenáviděti, jako „draky a čerty“ (!) ap. 54.). Neméně horlí Križanič i proti Řekům (kap.).), pohrdajícím Slovany, jichž jméno prý obrátili v po- pný význam otroka (sklav); *) Řekové prý jsou při-

*) Tu Križanič ovšem se mýlí; nikoli Řekové nýbrž Němci) Frankové a Normani) převrátili národní jméno Slovan (Slavi, Sclavi) ve význam otroka, berouce své otroky ze Slovan; od Němcův přešlo pak slovo to i k národům románským.

činou (t. j. že dali podnět k schismě), že „nyní i jindy nesmírně se prolévala krev mezi námi a bratřími našimi Poláky“, — že „posud v Polsku nevládne někdo z rodu našich nejjasnějších carův“ atd. Neobyčejně rozumně na ten čas (v XVII. století) soudí Križanič o rozštěpení církve na východní a západní, které následky svými ukázalo se býti tak záhubným zejména národům slovanským. „Hloupě jedná“, vece Križanič, „kdo se míchá v cizí spory, ze kterých nemůže míti užitku.“ Slovanův prý se netýká spor obou církví o přednosť, jest jim jednostejné, jestli „papež a patriarch se hádají a škubají, i za bradu tahají,“ bude-li prvenství v Římě nebo v Cařihradě; spíše mají Slované obě nepřátelské strany mířiti, „neboť od našeho národu, od Bulharův povstala jedna z hlavních příčin rozštěpení, a za příčinou Bulharův nejprvé učili Řekové proklínati Římany. Byl-li tedy náš národ příčinou zla, zdá se býti slušným, aby byl též příčinou dobra.“ — Co do politického smýšlení jest Križanič přívržencem neobmezené monarchie čili, jak by nyní se řeklo, osvíceného absolutismu, jak bylo, ovšem jen poněkud, na Rusi za cara Alexěje; forma vládní pozůstávající tehdáž v Polsku jest Križaniči největším zlem (a to vším právem). Výborně uhodil Križanič též na pravou úlohu Rusi; nemáť Rus šířiti se neustále na sever a na východ (v Sibíři), spíše má obrátiti hlavní zřetel na jih k Černému moři, proti dravým Tatarům Krymským, jež s pomocí Polákův možno skrotiti, načež dlužno do Perekopu stolici carskou přenésti a odtud proti Turkům vystupovati, a konečně osvoboditi Slovany pod jich jhem úpící.

Velmi dobře charakterisuje Križanič průběh historie slovanské. „Za času císařův Mauricia, Foky a Justiniana (píše Križanič) vyšli naši předkové z Rusi za Dunaj, i zaujali Bulharskou, Srbskou a Charvátskou zemi. Ne svojí silou, nýbrž božím posláním, pomstit římských a řeckých hříchův zmocnili se oněch zemí. Ale nezachovávali žádného dobrého řádu, a svornosti mezi sebou neměli, pročež brzy ztratili dobyté panství a klesli pod moc jiných národův. Druhý díl slovanského národu přebýval okolo Německého moře, v Pomoří, i v Polské, v Slezské, v České i v Moravské zemi. Ale i ti pro velikou svoji nesvornosť, pro obcování a míšení se s Němci, padli pod moc německou i v hanebnou porobu: i poněmčili se tak, že nyní nejsou ani Slované ani Němci. A potom odehnali nás Němci z Pomořských, Pruských a Livonských měst, i od celého onoho, nyní německého a dříve slovanského moře. Potom za příčinou zmáhajících se hříchův velice jsme byli potrestáni, strašnou pohromou od divokého národu. Tataři Ruskou i Polskou zemi spustošili i ochromili, i dlouho trýznili, a ještě poněkud trýzní. I tím jest národ krutě trápen a tísněn. Potom nastal čas, aby i tatarské hříchy byly poněkud potrestány, i jich nadutosť seslabena, aby ruského a polského národu do konce nevykořenili. I tu dal bůh štěstí knížeti Dimitru Ivanoviči Donskému, a později caru Ivanu Vasiljeviči, že vybili Tatary z Rusi, Kazaně, Astrachaně a Sibíře. I tak z boží milosti opěť jsme se rozšířili. Ale téhož času, kde jsme k východu se roztáhli, od západu jsme se skrčili: neboť jsou nás Němci vyhnali (ne silou, nýbrž lstí) od celého břehu Varjažského (Baltického) moře a od mnohých výhodných a potřebných přístavův.

A národ, který za Dunaj byl zašel, již svůj jazyk ztratil i panovníkův slovanského rodu nikde více není, jak zde na Rusi. Proto tedy k tobě jedinému, o převeliký care, hledí veškeren národ slovanský. Ty jako otec rač pečovati a starati se o roztroušené děti, abys je sebral. Měj péči o zmámených i cizími lstmi zavedených, abys jim rozum navrátil, jakož jest učinil onen otec v evangeliu se ztraceným synem. Neboť mnozí z nich jsou čarodějným jakýmsi nápojem (jakoby číší od Circe) pomámeni i v dobytčí stav přetvořeni, že i běd svých přelítých necítí, jaké trpí od cizákův, a hanebné ostudy nepoznávají, ale i radují se z ní a sami ji hledají; to jest že cizí pány a krále sami k sobě zvou. Ty pravím jediný o care nyní nám jsi od boha dán, abys i Slovanům zadunajským i jiným pomohl, aby počali poznávati útisky a ostudy svoje, i o pomstění národu přemýšleli, i německé jho se šijí smetali. Ať krátce dím: Zadunajští Slované, Bulhaři, Srbi i Charváti už dávno utratili ne toliko království, nýbrž i všechnu sílu i jazyk i všechen rozum, tak že už i nerozumějí, co jest čest nebo vážnost, i nemyslí o ní; a sami od sebe nijak nemohou si pomoci, nýbrž zevnější síly jest jim potřebí, aby mohli opět na nohy povstati a v číslo národův se postaviti. Ty care, nemůžeš-li jim za nynější stísněné doby k dokonalé opravě dopomoci, ani onoho království k prvotnému stavu přivésti a ustrojiti: můžeš aspoň jazyk slovanský v knihách opraviti a osvítiti, i příhodnými rozumnými knihami onĕm lidem rozumné oči otevříti, aby začali, jakož jsme řekli, čest poznávati, o svém povstání přemýšleti. Potom i Čechové a posledně nedávno i Poláci v stejnou se Zadunajci bídu jsou klesli, to jest, že jsou království,

i sílu, i jazyk i rozum ztratili. I ačkoli Poláci se chvástají mámivým královstvím stínem, i nevázanými svými svobodami; nicméně světu jest známo, že Poláci nikterak ze své nouze a bídy sami sobě pomoci nemohou, nýbrž odjinud jest jim potřebí posily, aby na nohy se postavili i k prvotné cti přišli. Tu posilu zajisté i národní osvícení, ty care, z boží milosti můžeš lehko Polákům učiniti; toliko učiníš-li s nimi pevnou úmluvu, jak níže se připomíná (t. j. spolek proti Krymu). A o Pomořské, Slezské, České i Moravské zemi, i o přímořských městech, o Hamburku, Lubèku, Gdaňsku, Rize i o jiných tamějších, která za dávna slovanská byla: zdá se nám býti marným, mysliti o dobývání těchto zemí. Záhodno jest poznamenati, že velmi zřídka se stává, aby nějaký národ opět vrátil se k oněm zemím, které někdy ztratil, a zvláště, jestli upadly silnému nepříteli do rukou. I tak nám Slovanům jest radno odmítnouti myšlénky o zemích a přístavech moře Varjažského. A naproti tomu tato doba zdá se nám býti příhodnou, abychom s boží pomocí se šířili k Černému moři a k jeho břehům a přístavům, mnohem užitečnějším a potřebnějším od Varjažských.“ *)

Dílo své věnoval Križanič caru Alexěji, jemuž tu — jak dí v předmluvě — „v dar přináší několik politických myšlének, které s velikou pílí byl sebral a které snad i vládě jeho Veličenství budou prospěšny.“ Přišelť Križanič do Moskvy, aby tu sepsal pravdivou historii Slovanův, kterou prý cizí spisovatelé, zejména Němci, celou pokazili, a rozmanitými lžemi ji propletli. Ukazuje

*) Novgorodci, Ivan Hrozný, a konečně Petr Veliký smýšleli ovšem jinak, a to vším právem. Obojí zajisté moře bylo a jest Rusku nevyhnutelně potřebným k dalšímu vývinu.

k rozervanosti národu slovanského na šest oddílův, Ruský, Polský, Český, Bulharský, Srbský a Charvátský dí, že „všechny tyto oddíly měly někdy domácí krále čili vladaře, a dnes jediný ruský oddíl po boží milosti žije pod tebou carem a hospodárem svého jazyka, ostatní pak všichni Slované jsou podrobeni cizím národům.“ Velebí moc a sílu ruského carství, a dí: „O care, v rukou držíš zázračný prut Mojžíšův, i můžeš ním činiti divné zázraky; držíš, pravím, úplnou samovládu a proto máš úplné poslušenství u poddaných — i můžeš s boží milostí pomstiti i oslaviti nejen toto carství, ale i veškeren národ slovanský, můžeš dobyti si u slovanského národu stálého požehnání.“

Križanič jeví se zajisté býti důstojným vrstevníkem šlechetného vlastence českého, Balbina, který taktéž horlivě hájil jazyka slovanského, zvláště pak českého, brojil proti jeho zanedbávání a želel jeho klesání, volaje konečně z hloubi duše své za pomoc k patronu českému svat. Václavu: „Nedej zahynouti nám i budoucím.“

III.

Idea národnosti opanovala za dob novějších, zvláště k od veliké revoluce francouzské, veškeren historický voj národův evropských. Jako dříve idea náboženství la všemohoucí, vedla ke krutým bojům, a podřizovala jě všeliké jiné idey druhdy vedle ní se vyskýtající: vládne nyní touže silou, ba snad i větší ještě, ea národnosti; i není naděje, že boje, z této y vznikající a na rozličných polích vedené, tak záhy skončí. Pod korouhví idey národnosti sebrali si kočně po staletém usilování v jedno Italiáni zemi oji, o níž ještě Metternich se vyjádřil, že jest to uhý „geografický pojem." Pod touž korouhví kráјí nyní Němci, učinivše právě šťastný počátek, aby skutek uvedli úzké sjednocení národu svého, šlcetnými a vzdělanými vlastenci ode dávna želané. Poické sjednocení obou národův těch jest událostí přizenou a nutnou, aniž jich konečně minouti nemohlo nemůže, přes všeliké byť i nesmírné překážky: jsouť a dva národové od pradávna skutečnou národní i geoafickou jednotou, spojení jednostejným vývinem storickým, jednostejnou kulturou a jedním jazykem; ť i jednotlivé části obou národův těch neblahými álostmi byly na čas odloučeny, stojíce nejednou neátelsky proti sobě, zachovaly si předce povždy cit a

plné vědomí jednoty národní, což je k skutečnému sjednocení vésti musilo, vésti musí.

Jiný byl vývin národův slovanských. Pravím „národův slovanských," nikoli „národu slovanského." Nebylo**ť** **Slovanům popřáno, utvořiti národ jeden, tak jako Italiánům nebo Němcům.** Následkem rozmanitých událostí roztříštil se veliký národ slovanský na množství plemen a větví, v nesmírné vzdálenosti od sebe usedlých, od sebe pak i cizími, nepřátelskými kmeny oddělených; přijetí křesťanství a tím i vzdělanosti se dvou rozličných stran, a konečně i okolnosť ta, že nepodařilo se Slovanům západním i jižním utvořiti velikou říši na základech trvalých, vše to ustálilo rozdrobení plemene slovanského na jednotlivé národy, kteří odtud vyvinovali se z větší části každý sám o sobě. Západní Slované, tedy zejména **Čechové** (Moravané a Slováci), **Poláci** a Slované **polabští** a **baltičtí**, kteří všichni vstoupili v kruh národův západoevropských, činili zajisté za dob Svatopluka i Boleslavův českých i polských celek, jehož části sobě byly podobnější, než ku př. rozliční kmenové němečtí; ale nepodařilo se žádnému knížeti, zbudovati z nich velikou říši na trvalých základech, a tudíž utvořiti národ jeden tak jako se stalo u Němcův. Podobně se stalo i u Slovanův jižních. Z politického a z části i kulturního rozdrobení toho u Slovanův západních a jižních vzešlo a utvrdilo se i rozdrobení národní; utvořiloť se několik **jazykův**, důležitých to symbolův jednoty národní, kteréžto jazyky, psané i rozličným písmem, během času dosáhly pevné ustálené formy, vytvořily zvláštní literatury tu chudší tu bohatší, a tak dovršily dokonalé rozštěpení plemene slovanského na několik národův, nejvíce

jen malých. Z četných kmenův západoslovanských utvořili a zachovali se národové: Český a Polský, a zbytek lužických Srbův, a z kmenův jihoslovanských národové: Slovenský, Charvátský a Srbský, Bulharský. Pouze Slované východní utvořili záhy i jeden veliký celek státní i národ jeden, — národ Ruský, o němž už ve XII. století pravil krakovský biskup Matouš: „Ruś, jest to jakoby celý svět; národ Ruský, ten v bezpočetném množství hvězdám nebes se rovná.“

Národ ruský utvořil tudíž — jediný ze Slovanův — takovou jednotu národní, jakou ku př. i národ německý nebo francouzský; a nic tu nevadí, že následkem rozmanitých okolností jihozápadní oddíl jeho, Rusíni, poněkud jinak se vyvinoval, než oddíl severovýchodní (Velkorusové), tak jako v tom ohledě nic nevadí u Němcův nebo Francouzův důležité a odůvodněné rozdělení na Němce nebo Francouze severní a jižní. Jako jménem „Francouzi“ nebo „Němci“ rozumí se jeden národ uznávající za hlavní symbol své jednoty spisovný „jazyk francouzský“, „jazyk německý“ a literaturu v tom jazyku pěstovanou všemi kmeny francouzskými nebo německými; tak i jméno „Rusové“ označuje národ jeden uznávající společný spisovný „jazyk ruský“ a literaturu „ruskou“, vzdělávanou ode dávna společným úsilím i Malorusův a Bělorusův i Velkorusův; nářečí, podřečí i patois každé krajinky nemůže tu býti vzato v úvahu a nic nerozhoduje, nerozumějí-li si ku př. sprostí lidé ze Šváb a Holšteinu, nebo z Provence a Normandie, a z Haliče a Moskvy. U ostatních národův slovanských, jako vznikly státy jen malé, tak zůstala národnost každého z nich obmezena jen na prostor

menší, a vyvinula se v individuality, nyní již určitě a přísně označené; ani Polákům se nepodařilo asimilovati si Rusíny, náležející do říše polské skrze dlouhé věky, hlavně za příčinou rozdílu u víře a všeho z toho vyplývajícího (vzdělanost, písmo atd.); tento rozdíl u víře překazil též splynutí Charvátův a Srbův, ač oba jazykem nic se nerůzní, v národ jeden a stal se z velké části i příčinou jich rozdílného vývinu historického i národního.

Rozdělení kmene slovanského na několik zvláštních, přísně určených individualit, na několik národův, jest dokonané faktum, aniž se dá za nynějších dob a okolností více změniti. *) Slované zajisté představují jen takový celek, jako ku př. národové Románští (Francouzi, Vlaši, Španělové, Portugalci, Rumuni) nebo národové Germanští (Němci, Holanďané, Flámové, Angličané, Dánové, Švédi); kromě toho nesmí se nikdy zapomenouti, že Románi a Germani v celku jednostejně se vyvinovali, že tvoří veliké geografické celky, a že skládají se nejvíce z národův velikých, od sebe v ničem neodvislých (ku př. Španělové a Francouzi, Němci a Angličané); národové pak menší (Holanďané, Švédové, Dánové) majíce jinak výhodnou polohu geografickou, u svém vývinu nebyli

---

*) Nebude, tuším, od místa, položíme-li tu nejnovější čísla (okrouhlá) jednotlivých národův slovanských. **Rusův** jest asi 58 mil. (Velkorusův 40 mil., Malorusův 15 mil., Bělorusův 2½ m.); **Bulharův** 6 mil., **Srbův a Charvátův** (obou těchto větví nelze z mnohých podstatných důvodův děliti) více 6 mil., **Slovencův** 1¼ mil. (všech Jihoslovanův tudíž skoro 14 mil.); **Čechův** (s Moravany a Slováky, ačkoli tito činí už jakýsi zvláštní celek) 7 mil., **Polákův** 9 mil., lužických **Srbův** asi ⅙ mil. (všech Slovanův západních tudíž okolo 16 m.). Číslo **všech Slovanův** možno páčiti na 88 mil.

nikdy zastaveni a zachovali si povždy svoji státní neodvislosť. Skoro všeho toho postrádají — kromě Rusův — národové slovanští: nebylť u Slovanův vývin jednostejný, poloha zeměpisná jest u některých velmi nepříznivá, — jak každý může se přesvědčiti, pohledne-li ku př. na Šafaříkův Slovanský zěměvid, — konečně jednotliví národové, namnoze malí a slabí, byli u vývinu svém zastaveni neblahými událostmi na dlouhé věky, a skoro všichni utratili svoji samostatnosť. Ale přes všechnu rozdrobenosť Slovanův, národní i politickou, přes všechny nepříznivé okolnosti a neblahé události, přes všechny tyto překážky — zůstalo vědomí jednoho původu u všech jednotlivých větví slovanských povždy živým, a nejednou vedlo i k praktickým resultátům.

Čilejší ruch, který nastal u národův evropských zvláště od veliké revoluce francouzské a od vojen z ní vzniklých, neminul se i národův slovanských, z nichž mnozí pohříženi byli ještě v tuhý spánek. V zemích rakouských, zejména v koruně české a uherské, ruch ten padl již na půdu připravenou směrem poněmčovacím a mnohými protinárodními opatřeními císaře Josefa II. Již tehdáž někteří vlastenci čeští, těžce a bolestně nesouce úpadek národu svého dříve tak proslulého, počali pracovati o jeho vzkříšení, ačkoli s počátku neslibovali si ještě zdaru svého podniku. Nicméně neochabli a působili v tom směru tu na lid obecný, — jediného to tehdáž representanta národnosti slovanské v Čechách a na Moravě, — knihami českými, tu zase na vzdělanější třídy spisy latinskými nebo německými; a díla Procházky, Krameriusa, Jungmanna, Dobnera, Pelcla, Dobrovského a jiných, dobyla si tu nehynoucích

záslub. Zřízením národního Musea a konečně Matice české dán. pevnější základ a směr snahám těmto, nabývajícím vždy širší půdy. — Zároveň s vzkřišováním národu českého vystupovalo u spisovatelův českých vždy živěji i vědomí slovanské, a sice nejprvé na poli přísně vědeckém. Po přípravných pracích Duricha pojal hlavně slavný Dobrovský veškero Slovanstvo v obor svých studií, pracuje i v historii i ve filologii všech národův slovanských; v jeho šlépěje vstoupil největší posud genius slovanský, Slovák Šafařík, náležející vším právem celému Slovanstvu; k němu důstojně se řadí dějepisec národu českého, Moravan Palacký, pohlížeje na dějiny české se stanoviska vyššího i slovanského. Konečně nalezla idea slovanská i nadšeného pěvce, Slováka Kollára. Mezi učenci rozličných národův slovanských rozpředla se korespondence druhdy velmi přátelská a hojná, a tím nabývala i myšlénka vzájemnosti slovanské vždy většího rozsahu a váhy. V pěstování rozsáhlých svazkův literárních s učenci všech národův slovanských vyniká zvláště bibliotekář musejní, horlivý Slovan Hanka. Vliv hnutí slovanského v Čechách zjevil se i v národním hnutí u Jihoslovanův.

Centralisačné plány císaře Josefa II. zbudily mimo jiné i mocné uvědomění národní u Maďarův, které zvláště po smrti císařově silně propuklo, a hrozilo již nemaďarským národům v koruně Uherské obývajícím. Již tehdáž (r. 1790) odpověděli Charváti rázně Maďarům: „Libera regna sumus, si quem pudet esse Croatam, Hunnis subjectus serviat ille feris“, již tehdáž počal se vlastně boj mezi Jihoslovany a Maďary, který francouzskými válkami poněkud sice jest utlumen, ale

záhy zase se obnovil. Myšlénka jednoty všech Jihoslovanův („Ilirismus“) nalezla v Charvátu Gajovi výmluvného zástupce, a z části uvedena i ve skutek tím, že přičiněním Gajovým u Charvátův a Srbův ujal se jeden spisovný jazyk, ač pěstovaný dvojím písmem. Idea slovanská tužila se pak v bojích se živlem maďarským, vedených v literatuře, ve sněmích i na poli válečném až podnes. Zároveň nastal čilejší ruch mezi Srby, z nichž část osvobodila se z otroctví tureckého; nesmrtelných zásluh dobyli sobě o probuzení národu srbského zvláště Obradović a Vuk Stefanović Karadžić. I u Slovencův (Vodnikova báseň „Iliria oživljena“) a konečně i u Bulharův vždy více se pozdvihoval národní život; u Bulharův tužil se pak bojem se živlem řecko-fanariotským, usilujícím hlavně prostřednictvím církve o jich pořečťování; byliť a jsouť Řekové-Fanarioti pravoslavným Jihoslovanům tím, co Němci nebo Maďaři i Vlaši ostatním Slovanům vůbec.

Vzájemné svazky mezi jednotlivými národy slovanskými jevily se do r. 1848 přirozeně hlavně na poli literárním, jak ani jinak býti nemohlo. Povstání polské r. 1830—31 zbudilo ovšem veliké rozčilení u tehdejšího hloučku uvědomělých Čechův; u mladších nalezlo živé sympatie, u starších však považováno — a to právem — za neštěstí. (Podobně stalo se i r. 1863.) Odtud přicházeli častěji Poláci do Prahy, nastalo i vyměňování politických myšlének a sdílení spisův. Praktické resultáty vzájemnosti slovanské na poli politickém objevily se však teprvé r. 1848. Solidárnosť Slovanův v císařství rakouském obývajících vystoupila tehdáž zejména na slovanském sjezdě v Praze v míře nebývalé; i ačkoli sjezd ten neměl patrných výsledkův, jest předce důle-

žitým úkazem v dějinách národův slovanských co pokus, aby idea slovanská uvedena byla i v praktický život. „Slované“ (a ne již pouze Češi, Charváti, Srbi atd.) hájili v té době celistvosti Rakouska mečem, perem i živým slovem. Solidárnosť tato objevila se zase vší silou, když v Rakousku obnoven jest r. 1860 veřejný život, jeví se vždy silněji, a potrvá bohdá již navždy, třebas Poláci — k vlastní škodě — posud k ní ještě rozhodně a upřímě nepřistoupili.

Otázka polská zaujímá vůbec ve Slovanstvě stanovisko zvláštní. Rozdělení Polska utvořilo mezi Poláky a Rusy hlubokou propasť, a bude-li propasť ta kdy vyrovnána po dobrém na základě jakési dobrovolné smlouvy, o tom rozhodne teprvé budoucnosť. Posud aspoň spor ten po dobrém vyrovnán není a nepřátelství mezi oběma národy slovanskými, od věkův zápasivšími o prvenství na severovýchodě evropském, nabylo po obou nezdařených revolucích polských (1830, 1863) nejvyšší rozhořčenosti. Hlavní, ba jediná překážka smíření obou národův jest, že Poláci chtějí obnoviti dávnou Polskou říši v hranicích, jaké měla před prvním rozdělením r. 1772 nebo dokonce před mírem Andrusovským 1667, že tudíž kromě čistě polských zemí, národem polským obývaných, chtějí připojiti k této obnovené Polské říši i země ruské (Malou a Bílou Rus) a litevské, ve kterých živel polský až do r. 1863 (a poněkud i posud) zastoupen byl jen šlechtou a z části i obyvatelstvem městským. Ruská říše, která od času Ivana III. skrze tři plná století usilovala právě o nabytí těchto zemí podněprovských, přirozeně nemůže se jich vzdáti co zemí, na cestě mezi mořem Baltickým a Černým ležících, k dalšímu vývinu jejímu nevyhnutelně potřeb-

ných a tolikerými obětmi vykoupených. O toto Podněpří točí se celý spor polskoruský, o nic více. Pouštíme úplně mimo sebe okolnosť tu, že země tyto (9 gubernií západoruských) obývány jsou z větší části (67%) pravoslavným národem ruským (Malorusy a Bělorusy), spojeným s Velkorusy i jménem i vírou („vírou ruskou") i jazykem spisovným, národem, který již r. 1648 a sled. celý chtěl se připojiti k Rusi Veliké. *) Byť by i nebylo té okolnosti, musila by říše ruská i národ ruský všemožně starati se o nabytí těch zemí; potřebujíť jich nutně i k dalšímu vývinu i k zachování si rázu říše evropské, a proti těmto nynějším skutečným potřebám státu i národu ruského mizí všeliké staré smlouvy Horodelské, Vilenské i Lubelské, jinak sebe vážnější a ctihodnější. S tou myšlénkou musí se již Poláci, chtěj nechtěj, spřáteliti, t. j. chtějí-li dále existovati co Poláci; že o své újmě, vlastními silami, by dovedli obnoviti dávnou Polsku, o tom nyní nepochybují, tuším, i nejhorkokrevnější z nich, a cizina nemá mnoho chuti, vrhnouti se v zápas se spojenými Němci a Rusy k vůli Polsku. I kdyby se podařilo — ač dle našeho zdání jest nemožno — obnoviti pomocí ciziny dávnou Polsku, spočíval by tento stát na základech příliš nespolehlivých, a zavdal by jen podnět k opakování událostí r. 1772, 1793 a 1795.**)

*) Na domnělé utiskování národnosti ruské v dávném Polsku neklademe žádné váhy; osvojilť si polský živel vyšší vrstvy ruské (a litevské) převahou vyšší vzdělanosti, nikoli násilím. Jinak se mají ovšem věci stran pravoslavné víry.

**) Dle novějších zpráv obývá v zemích, které skládaly dávnou Polsku před r. 1772, nyní (před r. 1863) asi 23 mil. duší: 8 mil. Polákův, více než 8 mil. Rusínův (a Rusův), 2½ m. Litvínův a Lotyšův, skoro 2 mil. Němcův, 2½ mil. Židův (kromě nečetných jiných kmenův). Náboženstvím jest 9¾ m.

Ostatně zdá se, že osud polského živlu v zemích litevskoruských jest po posledním povstání nadobro rozhodnut, a že opatřeními vlády ruské namnoze velmi krutými za nějaký čas úplně tam zmizí.

Chtějí-li Poláci ze svého národu zachovati, co ještě zachovati se dá, musí přijíti jiný program, ač není-li vůbec už pozdě. Základem tohoto programu jest království Polské kongresové, kde ze všech zemí staropolských národnosť polská od r. 1815—1866 jediné byla panující. Ovšem od posledního povstání polského, zejména pak od r. 1867, ruská vláda vždy více zbytečně a bez potřeby skracuje samosprávu království toho, a závodíc s vládou pruskou, sáhá již i zde na živel polský a usiluje utopiti jej v živle ruském; pravíme „bez potřeby“, jelikož neztratili jsme ještě naděje že by na základě obmezení živlu polského v císařství ruském na toto království nějakému moudrému státníkovi polskému konečně předce se podařilo, vyrovnati onu propasť mezi Rusy a Poláky, a smířiti obá ty národy na základech jediné možných, jakož i na základě slovanského jich původu. Byliť a jsou zajisté posud i mezi Poláky někteří mužové, kteří dále do budoucnosti zírajíce pochopili nebezpečenství hrozící národu polskému, kdyby setrval na dráze pouhé urputné negace k dokonaným událostem. Seznavše, že nelze s úpěchem podniknouti boj se třemi nepřáteli, hleděli získati si aspoň jednoho z nich, a to nejmocnějšího a kromě toho

---

katolíkův, $2\frac{1}{3}$ mil. uniatův, více 6 mil. pravoslavných, skoro 2 mil. protestantův, a $2\frac{1}{2}$ mil. židův. Stát takový, skládající se z tolika rozdílných živlův, a nečinící žádného geografického celku, obklopený zjevnými nepřáteli, nemohl by za dob nynějších dlouho trvati.

i původem příbuzného — Rusko. Přilnutí národu polského k národu ruskému na základě původu slovanského hájil již po pádu Napoleonově (1813, 1814) šlechetný vlastenec polský Stanislav Staszic perem i slovem; odporučuje i spojení jiných národův slovanských pod žezlo císaře ruského. Veliká škoda pro národ polský byla, že tehdáž Rusko nevzalo si celého velikého knížetství Varšavského, pustivši Poznaňsko Prusku a tak vydavši je znenáhlému poněmčení; škoda ta jest tím patrnější a citelnější, že sám císař Alexander I., meškaje v říjnu r. 1815 ve Varšavě, stolici nově utvořeného „království Polského“, mimo jiné kladl váhu na slovanský původ obou národův, polského a ruského. „Poláci, (pravil), nové svazky spojí vás s národem šlechetným, který dávnými poměry, zmužilostí hodnou vaší i společným s vámi jménem slovanským jest spůsobilý, připustiti vás k bratrství, které bude drahým i prospěšným oběma stranám.“ Revolucí polskou roku 1830—31 zmařeno sice poněkud srozumění obou národův slovanských zase na dlouho, ale myšlénka jich smíření předce nezanikla, jakož i cit slovanského jich původu. *) Hlásalť pak sjednání se obou národův slovanských vážnými slovy hrabě Adam Gurowski (1841), a nade všechny věhlasný státník polský, markýs Alexander Wielopolski, který od r. 1846 jedinou spásu národu polského před hrozící germanisací viděl v nejužším přilnutí k národu ruskému co k největšímu národu slovanskému, a stav se r. 1861 ministrem osvěty a konečně i náčelníkem správy civilní v království pol-

*) Generál Skrzynecki v provolání k Litvínům výslovně praví, že „nepozdvihli jsme zbraně proti národu ruskému, národu velkému a šlechetnému, jednoho s námi kmenu.“